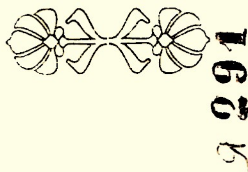

„СКАЛКИ ЖИТТЯ“

Український Декламатор.

Зразки творчости українських письменників в поезії й прозі — для читання й декламації.

Впорядкував ***Сергій Пахочіхі.***

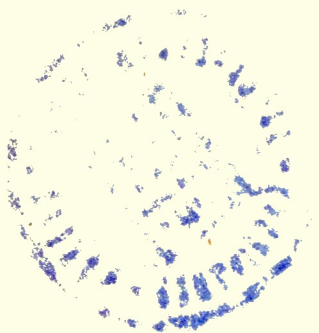

КИЇВ,
Друкарня „Союзбанк“, Велико-Володимирська 30.
1918.

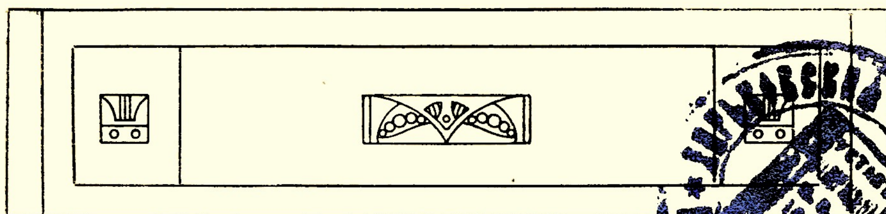
I.

ДО СЕРЦЯ ЛЮДСЬКОГО...

„Не вмре поезія, не згине творчість духа,
Поки живе земля, поки на їй живуть,
Поки природи глас людина серцем слуха“...

В. Самійленко.

Євшан-зілля.

ПОЕМА.

Жив у Київі в неволі
Ханський син, малий хлопчина,
Половецького б то хана
Найулюблена дитина.

Мономах князь Володимир
Взяв його під час походу
З ясирем в полон і потім
При собі лишив за вроду.

Оточив його почотом
І роскошами догідно,
І жилось тому хлопяті
І безпечно, і вигідно.

Час минав. І став помалу
Рідний степ він забувати,
Край чужий, чужі звичаї
Став за рідні уважати.

Та не так жилося хану
Без коханої дитини:
Тяжко віку доживати
Під вагою самотини! —

Зажурився, засмутився —
Вдень не їсть, а серед ночі
Плаче бідний та зітхає,
Сна не знають його очі.

Ні од кого він не має
Ні утіхи, ні поради, —
Світ увесь йому здається
Без краси і без принади!

Кличе він „гудця“ до себе
І таку дершить промову,
Що мов кровью з його серця
Слово точиться по слову:

— „Слухай, старче! Ти шугаєш
Ясним соколом у хмарах,
Сірим вовком в полі скачеш,
Розумієшся на чарах.

Божий дар ти маєш з неба
Людям долю віщувати,
Словом, піснею своєю
Всіх до себе привертати:

Ти піди у землю руську,
Ворогів наших країну, —
Відшукай там мого сина,
Мою любую дитину.

Роскажи, як побиваюсь
Я за ним і дні, і ночі,
Як давно вже виглядають
Його звідтіль мої очі.

Заспівай йому ти пісню,
Нашу, рідну, половецьку,
Про життя привільне наше,
Нашу вдачу молодецьку!..

А як все те не поможе
Дай йому євшана — зілля,
Щоб понюхавши, згадав він
Степу рідного привілля!

І пішов гудець в дорогу.
Йде він три дні і три ночі,
На четвертий день приходе
В місто Київ опівночі.

Крадькома пройшов, мов злодій,
Він до сина свого пана
І почав казати стиха
Мову зрадженого хана.

Улещає намовляє...
Та слова його хлопчину
Не вражають, бо забув вже
Він і батька, і родину.

І гудець по струнах вдарив:
Наче вітер у негоду,
Загула невпинна пісня,
Пісня вільного народу.

Про славетнії події,
Ті події половецькі;
Про лицарськії походи,
Ті походи молодецькі!

Мов скажена хуртовина,
Мов страшні Перуна громи,
Так ревли—стогнали струни
І той спів гудця—сіроми!

Але ось вже затихає
Бренькіт дужий, акордовий,
І замісто його чути
Спів народній, колисковий.

То гудець співає тихо
Пісню тую, що співала
Мати синові свойому,
Як маленьким колисала.

Наче лагідна молитва,
Журно пісня та лунає...
Ось її акорд останній
В пітьмі ночі потопає.

Але спів цей ніжний, любий,
Ані перший—сильний, дужий,
Не вразив юнацьке серце,—
Він сидить німий, байдужий.

І схилилася стареча
Голова гудця на груди!—
Там, де пустка замісць серця,
Порятунку вже не буде!..

Але ні!.. ще є надія!
Тут на грудях, в сповиточку...
І тремтячими руками
Розриває він сорочку,

І з грудей своїх знімає
Той євшан, чарівне зілля,
І понюхать юнакові
Подає оте бадилля.

Що ж це враз з юнаком сталось?
Твар поблідла у небоги;
Затремтів, очима блиснув
І зірвавсь на рівні ноги.

Рідний степ—широкий, вільний,
Пишнобарвний і квітчастий
Раптом спав перед очима,
З ним і батенько нещасний!..

Воля, воленька кохана!
Рідні шатра, рідні люде...
Все це разом промайнуло,
Стисло горло, сперло груди!..

—„Краще в ріднім краї милім
Полягти кістьми, сконати,
Ніж в землі чужій, ворожій
В славі й шані пробувати!“

Так він скрикнув. І в дорогу
В нічку темну та погожу
Подались вони обоє,
Обминаючи сторожу.

Байраками та ярами
Неутомно прохожали,—
В рідний степ, у край веселий
Простували, поспішали...

Україно, мамо люба!
Чи не те ж з тобою сталось?
Чи синів твоїх багато
На степах твоїх осталось?

Чи вони ж не одцурались
Не забули тебе, неньку?
Чи сховали жаль до тебе
І кохання у серденьку?

Марна річ! Були і в тебе
Кобзарі—гудці народні,
Що співали—віщували
Заповіти благородні.

А про те тієї сили,
Духу, що зрива на ноги,
В нас нема... і манівцями
Ми блукаєм без дороги!..

Де ж того євшану взяти,
Того зілля—привороту,
Що на певний шлях направе—
Шлях у край свій повороту?!.

М. Вороний.

Пролог до „Мойсея“.

Народе мій, замучений, розбитий,
Мов паралітик той на роздорожу,
Людським призирством, ніби струпом вкритий!

Твоїм будущим душу я трівожу;
Од сорому, який нащадків пізніх
Палитиме, заснути я не можу.

Невже тобі на таблицях залізних
Записано в сусідів бути гноєм,
Тяглом у поїздах їх бистроїздних?

Невже по вік уділом буде твоїм
Укрита злість, облудлива покірність
Усякому, хто зрадою й розбоєм

Тебе скував і заприсяг на вірність?
Невже тобі лиш не судилось діло,
Щоб виявило твоїх сил безмірність?

Невже задармо стільки серць горіло
До тебе найсвятішою любовью,
Тобі офіруючи душу й тіло?

Задармо край твій весь политий кровью
Твоїх борців? Йому вже не пишаться
У красоті, свободі і здоровью?

Задармо в слові твойому іскриться
І сила, й мягкість, дотеп і потуга
І все, чим може в гору дух підняться?

Задармо в пісні твоїй ллється туга
І сміх дзвінкий і жалощі кохання,
Надій і втіхи світляная смуга?

О, ні! Не сами сльози і зітхання
Тобі судились! Вірю в силу духа
І в день воскресний твойого повстання.

О, як би хвилю вдать, що слова слуха,
І слово вдать, що в хвилю ту блаженну
Вздоровлює й вогнем живущим духа!

О, як би пісню вдать палку, натхненну,
Що мілійони порива з собою,
Окрилює, веде на путь спасенну!

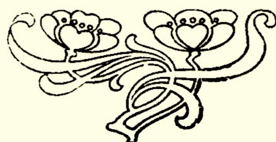
Якби!.. Та нам, знесиленим журбою,
Роздертим сумнівами, битим стидом,
Не нам тебе провадити до бою!

Та прийде час, і ти огнистим видом
Засяєш у народів вольних колі,
Труснеш Кавказ, вперéжешся Бескидом,

Покотиш Чорним морем гомін волі,
І глянеш, як хазяїн домовитий
По своїй хаті і по своїм полі.

Прийми-ж цей спів, хоч тугою повитий,
Та повний віри; хоч гіркий, та вільний;
Твоїй будущині задаток слізьми злитий,
Твойому генію мій скромний дар весільний.

І. Франко.

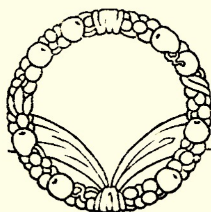

На крилах.

Мчать мене крила по рідній країні
Гляну—погляну: де світ на Вкраїні?
Темно в палацах у панства старого,
Гуку не чути в палацах живого.
Плямами вікна холодні чорніють,
Сови по трубах і стогнуть, і виють.
Музо, повідай: чом панство дрімає?
— „Панство, мій друже, на вік засипає.
Скарби прожиті, огні догоріли...
Трупів холодних вони не зігріли.
Панство славутне по склепах дрімає,
Спадки ж їх слави онук проживає.“

Мчать мене крила по рідній країні.
Гляну—погляну: де світ на Вкраїні?
Темно у бідній мужичій хатині,
Тихо і глухо, немов в домовині.
Ніч бідні села вдяга, повиває.
Осінь дощами хати розмиває.
Музо повідай, чом темно так всюди?
— „Світу не знали ніколи ці люде.
В панській неволі діди їх вмірали,
В злиднях, бідноті батьки виростали...
Важко їх дітям ті злидні збувати,
Пітьму ж одвічну ще важче прогнати!..“

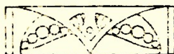
М. Чернявський.

Людскість.

Я вірю в кращий час, але душа болить:
Хотілось би тепер, у цю славетну добу,
Душею піднестись, зрадіти хоч на мить,
Як не людей знайти, то хоч людську подобу.
Героїв час минув — що ж? будемо й без них!
Але невже нема ні искорки чесноти?
Невже, крім пишних фраз та поривів дрібних,
Нічого вже нема в найвищої істоти?
Ми раді за проґрес, і от зо всіх країн
Ми на вистави йдем з культурністю своєю.
Коли-же той буде час, що більше, як машин,
Ми виставим людей з високою душею?..
Чи близько ті часи? А вже земля стара;
Вже підтоптались ми на довгій тій дорозі...
Чому-ж не бачимо тих правди та добра,
Що так обридли вже в поезії і в прозі?
Ми розумом міцні, наш розум дав нам лад;
Ми й непросвічених умієм просвіщати, —
І от, щоб наш проґрес не відступив назад,
Повинні ми держать набитії гармати!
О, розум — ось наш Бог! Ми по стількох віках
Таки знайшли його й утішили людину,
Та ставши мудрими, ми кинули на шлях
Найкращую душі людської половину.
Немає серця в нас. Колись кохались ми,
Хоч без теорії, та щиро, серцем чистим;
Тепер міркуємо над світом і людьми,
І над машинами, й над щастям особистим.
Найкращі пориви, гарячі почуття
Розсікли ми ножем холодним міркування
І склали ми собі розмірене життя
Без глибини думок, без сили поривання.
Немає творчости, поезія в багні
І философію тепер ми осміяли.
А геній — нащо він для рою комашні? —
Нам будуть фабрики кувати ідеали!
І сумно за наш час, і шкода тих віків,
Що ніби нам дали великії успіхи,
І хочеться — скоріш щоб промінь заяснів,
Щоб серцеві знайти хоч небагато втіхи.

В. Самійленко.

Так, ми раби, немає гірших в світі!
Феллахи, парії—щасливіші од нас,
Бо в них і розум, і думки сповиті,
А в нас вогонь Тітана ще не згас.

Ми паралітики з блискучими очима,
Великі духом, силою малі;
Орлині крила чуєм за плечима,
Самі ж кайданами прикуті до землі.

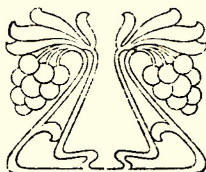
Ми навіть власної не маєм хати,
Усе одкрите в нас тюремним ключарам.
Не нам, обідраним невільникам, казати
Речення гордеє: „Мій дом—мій храм!“

Народ наш, мов дитя сліпеє зроду,
Ніколи світа—сонця не видав,
За ворогів іде в огонь і в воду
Катам своїх поводарів оддав.

Одвага наша—меч, политий кровью,
Брязчить у пихвах, ржа його взяла.
Чия рука, порушена любовью,
Той меч із пихвів видобуть здола?

Нехай же ми раби, невільники продажні,
Без сорому, без чести,—хай же й так!
А хто ж були ті вояки одважні,
Що їх зібрав під прапор свій Спартак?...

Леся Українка.

На рідній ниві.

Ниво неорана, ниво несіяна,
Всіми покинута, всіми забутая,
Ниво, крівавими слізьми поливана,
Ниво, туманами, млою окутая—
Де твої ратаї? де твої сіячі?

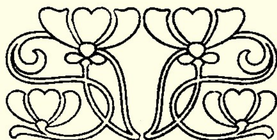
Хто тебе загодя виоре, бідная,
Зерном засіє, уклониться Господу,
Щоб зародила ти, нивонько рідная,
Щоб напували дощі тебе до споду?
Сонечко сяло, удень тебе гріючи?

Де ж твої ратаї, де подівалися?...
Шкода тих ратаїв, шкода тих сіячів.
Добре плуги в їх колись керувалися,
Сіяли зерно вони, не жаліючи,—
І хвилювалася ти, зеленіючи.

Де ж твої ратаї, де заподілися?
Чом же так, рідная, ти зажурилася?
Глянь—може ж діти у їх народилися,
Може й старі знов зі сну пробудилися,
Вийшли і ходють, крізь сонечко сіючи?

Дай ти їм, Господи, добру годиноньку,
Вирости жито і яру пшениченьку;
Ратаям стомленим дай домовиноньку,
Чесну, шановну на вічную ніченьку!
Сну їм спокійного дай, не жаліючи!...

М. Чернявський.

Брати.

В темних горах при окопах у болоті
Там зійшлися, два вояки „по роботі“,
Не зійшлися, тільки впали край дороги,
Поранені, цей у плечі, той у ноги.

Один стогне: „Тату милий! мамо рідна!“
Другий плаче: „Діти любі! жінко бідна!“
Подивився цей на того довго, тихо—
Здивувала—рідна мова, спільне лихо.

„Поможіть мені, земляче, рідний брате!
Не по волі я загнався у Карпати.....“
—„Я поможу, милий гостю з України,—
Чей по волі не бажав ти нам руїни?“

Бьють армати на добраніч, стогнуть гори,
Звір лісами утікає в темні звори.
Два вояки завивають свої рани,
Споминають і родину і кайдани:

„От звела нас люта доля раз до купи
Не у гості, тільки в полі ту, де трупи...
Виріс, брате, я далеко, у Полтаві,
А загину у Карпатах на мураві...“

Другий каже: „Горе, брате, нам нещасним,
Нашим людям, нашим нивам, горам красним;
Та найтяжче наше горе: люта сила,
Що з братів та воріженьків поробила,

Та не плачмо, бо віджити ми ще годні;
Вилічимо свої рани і народні;
Кров пролита не пропаде, зродить жнива—
Буде, буде Україна ще щаслива!“

О. Маковей.

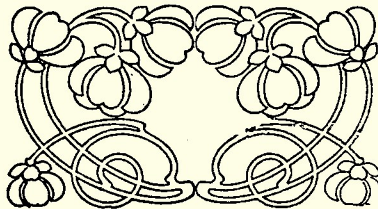
Осії глава XIV.

(подражаніє).

Погинеш, згинеш, Україно!
Не стане знаку на землі!
А ти пишалася колись
В добрі і роскоші! Вкраїно,
Мій любий краю неповинний!
За що тебе Господь кара,
Карає тяжко? За Богдана
Та за скаженого Петра,
Та за панів отих поганих
До краю нищить,—покара,
Убьє незримо... І правдиво!
Бо довго довготерпеливий
Дивився мовчки на твою,
Гріховную твою утробу,
І рік во гніві: „Потреблю
Твою красу, твою оздобу;
Сама розіпнешся! Во злобі
Сини твої тебе убьють
Оперені, а злозачаті
Во череві згинуть пропадуть,
Мов недолежані курчата,
І плача, матернього плача,
Ісполню гради і поля,
Да зрить ростленная земля,
Що я—держитель, і все бачу!"
Воскресни мамо! І вернися
В світлицю—хату, опочий!
Бо ти аж надто вже втомилась,
Гріхи синовні несучи.
Спочивши, скорбная, скажи,
Прорци своїм лукавим чадам,
Що пропадуть вони лихі,
Що їх безчестіє, і зрада,
І криводушіє—огнем,
Кровавим, пламенним мечем
Нарізані на людських душах;
Що крикне кара невсипуща,
Що не спасе їх добрий царь,
Їх кроткий, пьяний господарь!
Не дасть їм пить, не дасть їм їсти,
Не дасть коня вам, охляп сісти
Та утікать; не втечете
І не сховаєтеся! Всюди
Вас найде правда—мста, а люде

Підстережуть вас, на то-те-ж
Уловлять, і судить не будуть;
В кайдани туго окують,
В село на зрище приведуть,
І на хресті, без ката
І без царя, вас, біснуватих
Розтнуть, розірвуть, розіпнуть,
А кровью вашою, собаки,
Собак напоять!...
                                        І додай,
Такеє слово їм додай
Без притчі і вискажи: зробили,
Руками скверними створили
Свою надію, й речете,
Що царь—наш Бог, і царь—надія
І нагодує і огріє
Вдову і сирот... Ні, не те!
Скажи, їм, ось-що: брешуть боги,
Ті идоли в чужих чертогах!
Скажи, що правда оживе,
Натхне, накине, нажене
Не ветхеє, не древле слово
Ростліннеє, а слово нове
Між людьми криком пронесе
І люд окрадений спасе
Од ласки царської.....

Т. Шевченко.

Каменярі.

Я бачив дивний сон: немов передо мною
Безмірна, та пуста, і дика площина,
А я, прикований ланцем залізним, стою
Під височенною ґранітною скалою,
А далі тисячі таких самих, як я.
У кожного чоло життя і жаль порили,
І в оці кожного горить любови жар,
І руки в кожного ланці, мов гадь, обвили,
А плечі вниз усі вони схилили,
Бо давить всіх один страшний якийсь тягар
У кожного в руках тяжкий залізний молот,
І голос сильний нам з гори, мов грім, гремить:
„Лупайте цю скалу! Нехай ні жар, ні холод
Не спинить вас! Зносіть і труд, і спрагу, й голод,
Бо вам призначено скалу оцю розбить".
І всі ми, як один, підняли в гору руки,
І тисячу молотів о камінь загуло,
І в тисячні боки росприскалися штуки
Та відривки скали; ми з силою роспуки
Раз-по-раз гримали о камьяне чоло.
Мов водопаду рев, мов битви гук крівавий,
Так наші молоти греміли раз-у-раз,
І пядь за пядею ми місця здобували;
Й хоч не одного там калічили ті скали,
Ми далі йшли, ніщо не спинювало нас.
І кожний з нас те знав, що слави нам не буде,
Ні памяти в людей за цей крівавий труд,
Що аж тоді підуть по цій дорозі люде,
Як ми пробьєм її та порівняєм всюди,
Як наші кості тут під нею зогниють
Та слави людської ми зовсім не бажали,
Бо не герої ми і не багатирі...
Ні, ми невольники, хоч добровільно взяли
На себе пута. Ми рабами волі стали:
На шляху поступу ми лиш каменярі.
І всі ми вірили, що своїми руками
Розібьємо скалу, роздробимо ґраніт,
Що кровью власною і власними кістками
Твердий змуруємо гостинець, і за нами
Прийде нове життя, добро нове у світ.
І знали ми, що там далеко десь у світі,
Котрий ми кинули для праці, поту й мук,

За нами сльози ллють мами, жінки і діти,
Що други й недруги, гнівнії та сердиті,
І нас, і намір наш, і діло те клянуть.
Ми знали це, і в нас не раз душа боліла
І серце рвалося, і груди жаль стискав:
Та сльози, ані жаль, ні біль пекучий тіла
Ані прокляття нас не відтягли від діла,
І молота ніхто із рук не випускав.
Оттак ми всі йдемо, в одну громаду скуті
Святою думкою, а молоти в руках...
Нехай прокляті ми і світом позабуті,
Ми ломимо скалу, рівняєм правді путі,
І щастя всіх прийде, по наших аж кістках.

І. Франко.

*
* *

По-над хмари! По-над хмари, брате!
Вийди в гори з навісної хати!

На верхах самітних там ще тихо,
Не зайшло туди ще людське лихо.

Не встають там весняні́ї чари,
Вітер там горою, низом хмари.

Але кращі там сніги лискучі,
Ніж на долах повінь, град і тучі;

Краща студінь, пустка там сонлива,
Ніж весна на долах нещаслива.

Тихий світ там буде твій учитель,
Сам ти свій суддя і потішитель!

О. Маковей.

* * *

Ой, поля ви, поля!
Мати—рідна земля!
Скільки крові і сліз
  По вас вітер розніс!

Він розносив кругом,
І Дніпром, і Дністром.
В Чорне море котив
  Босфор кровью поів.

Од Карпат за Кубань,
По-за Сейм, за Єсмань,
По траві, по степах,
  У ярах, у горах,

І на листі в лісах
Блищить наче роса,
Наша рідна сльоза,
  Наша тяжка лиха.

І блищить, і горить,
Жалем серце гнітить:
Та сльоза гаряче
  Душу чулу пече.

Сивий діду—Дніпро!
Свої води давно
Ти всі морю оддав,
  Собі сліз ти набрав,

і у Дністер, і в Прут
З гір не води течуть,
То не повінь була,
  Що поля залила.

Не водою зуливсь
Дніпровою наш Низ,
То з народних із сліз
  Береги розійшлись...

О. Кониський.

Хмара.

Повна грому, як війна,
В сталь роспечену сповита,
Чорна, хмура і сердита,
Богом кари йде вона
І реве несамовито.

Грізно суне, грізно бьє
В піднебесному роздоллі.
Ще їй ширу, ще їй волі!—
Вона землю дістає
І росте, росте по волі.

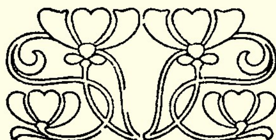
Ні спинить, ні розігнать!
В тьмі і сяєві страшному,
Вся з води, вогню і грому,
Вся і гнів, і благодать—
Бьє й кропить без угомону.

І зажарені лани
Підіймають свіжі груди,
І стають робочі люде
Незалежні, як пани—
Урожай і воля буде!

Так, закутий в ланцюги
Гніту, здирства і знущання,
Рух народу в час повстання
Розбива все навкруги
Повний сили й пориваня!

І безмірний вздовш і вшир,
Він гремить, горить і сяє,
Пута рабства розбиває,
І на-вік роскутий мир
Сонце правди зустрічає.

Ю. Будяк.

Лесь, преславний гайдамака.

Гей, у Луцьку, славнім місті,
Там зійшлось не сто, не двісті,
А зібрався люд увесь:—
Подивитись кожен хоче,
Як то смерти тут доскоче
Гайдамака славний Лесь.

Все збудовано й помости,
Де дають страшної хльости,
Кат з сокирою стоїть.
Круг помосту,—то не жарти—
Вояки пильнують варти—
Шабля в кожного блищить.

Бакаляри і вахмистри,
Пишні лавники й бурмистри
З патерицями в руках;
Швець, зізрвавшись од роботи,
Недошиті кинув боти,—
Поспішає так що страх!

І дівчата полохливі,
Молодиці уродливі
І перекупки міські;
Мов метелик між квітками,
Між дівоцтвом і жінками.
Вьються жевжики меткі.

А в передній самій лаві,
Страх моторні і цікаві,
Дівка Хима й жіночки.
І про Леся, що він злючий,
І рудий, і поганючий,
Іх лепечуть язики.

Хима, дівка соромлива,
Додає й свого ще дива:
„Кажуть: кров людскую пьє!..
Бо як їсти сяде тільки,—
Джура крові,—не горілки,—
Повний кухоль подає".

—„От собака! от катюга!"—
Верещить одна і друга...
Аж ураз гукають: „Цить!"
Вся жінота поніміла:
Бий тебе небесна сила!—
На помості Лесь стоїть.

Стан високий, ус козацький,
Чорні брови і юнацький
Погляд сміливий, палкий:
Так тим поглядом проймає
Мов у душу зазирає,
Мов звеліти хоче їй.

От так люде набрехали!..
А пан возний взяв шпаргали
Та й почав читати з їх,
Що цей Лесь є гайдамака,
Престрашенний розбишака,
Наробив гріхів тяжких.

Розбивав панів добреньких,
Убивав ксьондзів святеньких,
Забірав жінок, дівчат;
І за цеє по статуту,
Тую „голову зопсуту"
Відрубати має кат.

—„Раз на світ родила мати,—
Тільки раз і помірати!"—
Лесь як гримне у той час:
—„Прощавайте, громадяне!..
Ну, катюго! сили стане,
Щоб утяти шию враз?"

Нахилився до колоди...
Кат сокиру вгору зводе..
Щось тоді як закричить!
Оттакого ще вам дива!
Хима дівка соромлива,
На помості вже стоїть!

—„Постривай, катюго клятий!..
За дружину Леся взяти
Хочу я... його пустіть"!..
Вся громада заніміла
З дива Химиного діла...
Кат не знає, що робить.

Але возний ані гадки:
Артикули зна й порядки
І рече судовий пан:
—„Коли дівчина учтива
Взять забойцю, милостива,
У малженський хоче стан,—

То і право, і статути
Нам велять те слово вчути
І декрет такий вчинить:
Зараз їх обох узяти,
Швидче в церкві повінчати
Та й на волю відпустить!"

Кат сердитий зажурився,
Люд, зрадівши, звеселився,
Хима рада, аж скака!
Лесь поглянув на дівчину—
Запьялась... „А скинь хустину:
Гляну! дівчина яка".

Хустка впала. Та й негарна!...
І руда, і нечупарна,
Ще й кирпатий ніс чудний...
—„Як такую взять почвару,
Краще вже приймати кару...
Кате! гей, рубай мерщій!"

Гуп сокира на колоду
Скрик розлігсь серед народу...
Покотилась голова...
Кат радіє, звеселившись,
Люд похнюпивсь, зажурившись,
Хима пада й зомліва.

Ой, за Луцьком, містом славним,
Та й звичаєм стародавнім
Поховали козака:
Там долина—гей широка,
Там могила—гей, висока,
Гей, висока і стрімка!.

Вітер віє по долині,
Ростиляє лист калині,
Що у Леся в головах;
І сіда орел крилатий
На могилі спочивати,
Налітавшись по степах.

Сяє з неба сонце ясно,
І цвіте калина красно...
А красу козак любив!...—
Добре там йому лежати.
Все прибралось в пишні шати,
Соловейків чути спів...

Б. Грінченко.

Ткач.

Бережно зняв я з верстату основу,
Людям работу розніс і роздав,—
Тож мій спочинок; теперечки знову
Берда направив, нитки наснував.

От і роблю я. Застукала ляда;
Бігає човник відтіль і відсіль...
Човник і ляда ткачеві порада:
Берда і цівки—ви хліб мій і сіль!

Добре багатому: він, коли схоче,
Знайде початок роботі й кінець;—
В хаті ж у бідного ляда стукоче,
Поки до дна догорить каганець.

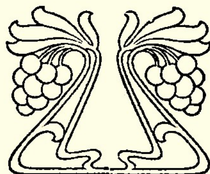
Вчіться ви, дітки, у мене робити;
Вивчитесь—будете добрі ткачі;
Дасть вам верстат і їсти, і пити,
Тільки ж робіть ви і вдень і вночі!

Схочете спати,—а лихо присниться,
З ліжка зжене вас воно до зорі;
Ляжте ж тихенько та спіть, поки спиться,
Спіть, мої діти, в теплі та в добрі!

От і заснули по лавах хлопята;
Крикнув цвіркун, догоря каганець;
Трохи притихла побільшала хата;
Швидко вже буде й роботі кінець.

Швидко... а все таки стукає ляда,
Бігає човник відтіль і відсіль...
Човник і ляда—ткачеві порада;
Берда і цівки, ви хліб його й сіль.

Я. Щоголів.

Погане поле.

(Леґенда).

1.

Тихо із-за хмари місяць випливає,
Байраки, долини, степи оглядає.
На степу долина, в широкій долині
І сумно, і страшно, як у домовині...
Аж ось заквилили вовки-сіроманці,
Крикнув чорний ворон тричі у байраці,
Прошуміла хвиля—вихор по долині,
І знову все тихо, наче в домовині...
Світить із-за хмари місяць білолиций,
Ходить по долині страшна молодиця,
На руках кістлявих дві дитини носить,
То сумно співає, то тяжко голосить.

„Широкая долинонько—
Поганеє поле!
Ніхто тебе через мене
Не сіє, не оре.
Широкая долинонько!
Ти б зазеленіла,
Як би не ми та не наша
Проклята могила!
Прокляли нас добрі люде,
Що я полюбила,
Що вас на світ, сини мої,
Гріхом породила...
Широкая долинонько,
Поганеє поле!
Сини мої, квіти, мої,
Гірка наша доля!...“

Ходить по долині, рве, шукає квіток,
Плете два віночки для чорнявих діток;
На темну долину, на степ поглядає,
То тяжко голосить, то сумно співає.
Аж ось заквилили вовки сіроманці,
Крикнув чорний ворон тричі у байраці,
Прошуміла хвиля—вихор по долині—
І знову все тихо, наче в домовині...

2.

„Ти пожив на світі, знаєш Україну...
Роскажи, дідусю, про тую долину,
Де ніхто не сіє, де ніхто не оре,
Що зветься між нами „поганеє поле?“
Одному, буває, лучиться инколи
Вночі проїздити поганеє поле—
Нашорошать вуха тороплені коні;
І сумно, і страшно, аж серце холоне...
Видно там, дідусю, що небудь негоже?“
—„Бодай не казати, любий мій небоже!...
Давня давнина то, як чорнії хмари,
Колись по Вкраїні ходили татари—
Сліз гірких та крові була та година,
Її не забуде довго Україна!...
Од краю до краю татарва ходила,
Пила кров людськую та села палила,
А потім й осілась; постали шатрами
Та в чужій господі й зажили панами;
І на тій долині, в берегах зелених,
Хмарою стояли шатри нехрещених.

У селі в ту пору, на лиху годину,
Жив козак богатий, мав одну дитину.
Краще Васютівни козаки не знали,—
Як зіронька в небі—Марусею звали.
Знали батько-мати татарву погану,
Берегли, як око, дитину кохану,
Та, видно, судилось молодій людині
Сорому додати нашій Україні...
Вона татарюгу крадькома кохала,
Та чорнявих хлопців двох собі й придбала.

З крівавого хмелю татари дрімали,
А в прадідів наших крила виростали;
І виросли крила: піднялись орлята,
Збудили по свійські гирявого ката.
„Бери, кату, плату за кров, за пожари!“
Довго не забудують росплати й татари!...
Минулась недоля, прийшла Божа кара,
Як чорная галич, згинули татари.
Знов зазеленіли степи та долини,
Благодать та радість знов на Україні.

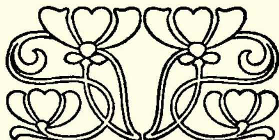
От раз у неділю зібралася рада,
Про грішну Марусю міркує громада;
За сором Вкраїни, за батькові сльози
Присуджує рада росправу небозі.
Страшно присудила: щоб батько та мати

На степу широкім, в зеленій долині,
Де бенкетували кати України,
Збудували доні глибокую хату...
„А буде готове, кажуть, новосілля—
Ми прийдемо грати Марусі весілля".

Три нічки сердешні тяжко працювали—
Глибокую хату доні будували,
Глибокую хату, сирую могилу...
Настала четверта, осіння, туманна,—
Жде гостей на бенкет мати безталанна...
„Надінь,—каже,—доню, сорочечку білу,
Та вберися гарно, годі сумувати...
Будуть цю ніч гості до нашої хати"....
На дворі вже північ—нічого не чути,
Аж ось ідуть гості в хату до Васюти,
Зібралися мовчки, без мови посіли,
Хазяїн і гості наче поніміли...
От виходить батько, став посеред хати:
„Не вміла, Марусю, чести шанувати,
Не хотіла слухать ні батька, ні матір,
Молись же в встаннє в моїй хаті Богу,
Бери своїх діток—рушимо в дорогу"...

Тяжкого громада суду не змінила:
Привели Марусю і в новій оселі
Із дітьми навіки спати положили,
В глибоку могилу, на сирій постелі...
Де тая могила—і сліду немає;
Люде вже й забули б давно про Марусю,
Та грішную душу земля не приймає;
Так вона, небоже...—„Що таке, дідусю?"
—Ні цього не знаю,—не можу, не силуй...
Господи помилуй, Господи помилуй!

П. Кузьменко.

Матільда Аґраманте.

1.

У тяжкому лихолітті
Виросла Матільда гожа:
Тяжко гнітить рідну Кубу
Здавна вже рука ворожа.

Горді деспоти еспанці
Похожають скрізь панами,
А кубінці мусять бути
Ім покірними рабами.

Що не день—нові знущання,
Що не день—нові догани,
І міцніще все куються
На нарід важкі кайдани.

І намучена країна
Вже не стерпіла знущання:
„Волі краєві!"—як хвиля
Розкотилися гукання.

Скрівавилась, запалала
Вся країна боротьбою...
Та карають же й еспанці
Страшно лютою рукою:

Смерть старому і малому
Всім, хто волю хоче мати!
Тільки раб тут жити може.
Пан—еспанець панувати.

2.

Моря перло найдорожче
Куба, рідная країна,
Так Матільда з уродливих
Найдорожчая перлина.

Вже у неї брат і батько
Полягли за землю рідну,
Мати вмерла і лишила
Сиротою доньку бідну.

Під отаманом Масео
Бьються ще її два брати.
А Матільда в самотині
Мусить дома пробувати.

Та вона не тут вітає
Легкокрилими думками:
Лине думкою дівчина
За братами, за борцями.

„Ой, щасливі, браття любе,
Ви, такую мавши долю:
Розбиваєте кайдани,
Сміло боретесь за волю!

Хай і смерть, але ж свобода
Осіяє рідну Кубу:
Я б собі таку хотіла
Долю щасну, долю любу!..“

3.

До кінця вже день доходив.
Золотими парусами
Сонце пишнеє убравшись,
Похилялось над полями.

Гордим пальмам верховіття
На прощання золотило,
На барвистих крильцях ніжних
У колібрі ще тремтіло.

А Матільда Аґраманте
Верхи на коні баскому,
У гостині запізнившись,
Поспішалася додому.

Поспішається Матільда,
Добіга до свого двору:
Де була її оселя,—
Тільки вється дим у гору,—

Дотліває недотліле,
Догоря сумна руїна...
„Що се сталось? озовіться!
Хто тут є?“—гука дівчина.

Та ніхто не озоветься...
Хто ж би мав тут одмовляти?
Тільки трупи тут кріваві
Скрізь лежать округи хати.

Всіх еспанці змордували!..
„Доки ж буде так, мій Боже?
Доки буде се знущання,
Катування се вороже?

Через те, що я дівчина,—
Я повинна се терпіти?
Ні, тепер повстати мусять
Навіть хворі, навіть діти!

Я піду за волю битись!"
На коня Матільда впала
Й скільки духу до повстанців,
До борців за край погнала.

4.

„Я не муж,—мені ти кажеш,—
Щоб боротись за свободу?
Ні, давно моїми стали
Муки рідного народу!

Батько мій поліг за волю,
Брат поліг,—передо мною
Мов стоять вони і кличуть
За святую річ до бою.

Трупи бачити й наругу,
Бачить лютого тирана
Краща смерть! Коли вже жити,
Та на волі і без пана!

Так прийміть мене до гурту,
Генерале мій, благаю!
Ви побачите—я вмію
Умірать за волю краю".

Так отамана Масео
Просить дівчина старого.
Сам не зна він що чинити:
Не бувало ще такого...

І брати за неї просять...
—„Ну, коли така вже сміла",
Врешті каже він,—„то й підеш
До святого з нами діла".

5.

День ідуть вони і другий
Вільні їм усі дороги;
Третій день—до річки військо
Набліжалось без трівоги.

І відразу їм на зустріч
Кулі свиснули: еспанці

Підійшли з-за лісу тихо,
Що й не счулися повстанці.

Облягли—нема рятунку...
А Масео: „Браття й діти!
Поки вирвемось, то треба
Ворогів нам зупинити.

Гей хто хоче тут зостатись
Ворогам на перепину?
Він умре, та обрятує
Волю й рідную країну.

—„Я!"—озвалася Матільда.
—Ми!—брати її відважні,
—„Ми вмремо за волю"'—кажуть
І дядьки її поважні.

„Гей, руша!"—гука Масео,—
„Ви ж поляжете тут нині:
Кров'ю нашею ми купим
Волю стоптаній країні".

Військо рушило. А дужі
Із дівчиною—героєм
Ворогів страшенну силу
Зупиняють смілим боєм.

Зупиняють... Та вже кулі
Всіх завзятих положили.
Тільки двоє та Матільда
Ще змагаються що-сили.

А еспанці насувають,
Сиплять кулі самопали,
Вже сама стоїть Матільда,
Бо усі вже в бої впали.

Гордо голову піднявши
І сіяючи красою,
Націляється з пістоля
Нетремтячою рукою.

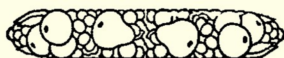
І еспанець їй гукає:
„Гей, скорися, божевільна!
А вона йому на теє:
„Хай панує Куба вільна!

„Не скорюсь!"—Вона стріляє...
Гучно вдарили рушниці,

Захиталася Матільда,
Впали руки, зблідли лиці.

Хай панує Куба вільна!
Знову скрикнула і впала,
За свій край життя віддавши
За свій край, що так кохала...

Б. Грінченко.

Огні.

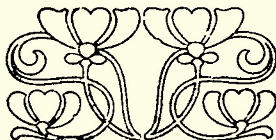
Колись було: батьки тихенько
Збирались в хаті уночі,
І їх огнище помаленьку
Таємно жевріло в печі.

А ми бажали роспалити
У полі огнища свої,
Багаттям правди і освіти
Засяти враз на всі краї...

І наші мрії незабаром
У дійсність справжню повились:
Знялося огнище пожаром
І розійшлось далеко скрізь.

І не загасять вже на волі
Його ні вітер, ні дощі,
Бо розгорілося у полі—
Не так, як батьківське, в печі.

С. Черкасенко.

* * *

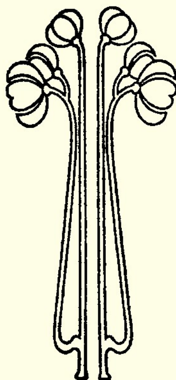
Земле, моя всеплодющая мати,
Сили, що в твоїй живе глибині,
Краймо, щоб в бою сильніше стояти,
Дай і мені!

Дай теплоти, що росширює груди,
Чистить чуття і відновлює кров,
Що до людей безграничную будить
Чисту любов!

Дай і огню, щоб ним слово палити,
Душі стрясать громовую дай власть,
Правді служити, неправду палити
Вічну дай страсть.

Силу рукам дай, щоб пута ламати,
Ясність думкам—в серце кривди влучати,
Дай працювать, працювать, працювать,
В праці сконать!

І. Франко.

Богданова слава.

Стогне Київ старий, аж здрігається,
На Подолі луна розлягається,
Всюди дзвони гудуть
І гармати ревуть,
І гукає поспільство завзято...
В славнім Київі свято.

Суне з міста народ лава-лавою,
Бо йде в Київ Богдан вкритий славою.
Із походу верта,
Поминає міста,
Йде у Київ старий із чужини —
В саме серце Вкраїни.

Не вогонь по шляху розгоряється
Гей, то військо іде, наближається.
Суне військо здаля,
Стогне мерзла земля,
Корогви гомонять... А на чолі
Іде влюбленець долі.

Ніби лев степовий, ситий славою,
Що шаблями придбав під Пилявою,
Побратимів своїх,
Леопардів ґрізних,
В Золотії Ворота з собою
Він веде з поля бою.

До Софії іде не хвалитися,
Вкупі з людом усим помолитися,
Що минулась війна
І неволя страшна —
Ті кайдани злих утисків панських
Впали з рук христіянських.

А дзвіниці гудуть, аж хитаються!
А Богдан у Софії вклоняється.
І співають попи...
В вікна сонце снопи
Золотого проміння вкидає
Гетьман сльози втирає:

„Не дарма морем кров розливалася,
Білим трупом земля укривалася, —
Дорога то ціна...
Та минулась війна, —
І немає ніде, в цій хвилині
Більш рабів на Вкраїні!..“

М. Чернявський.

Пречиста Діво!

Пречиста Діво, радуйся, Маріє!
У синє море сонце ясне тоне,
І своє світло, ніби кров червоне,
По всій країні довкола сіє;
А там зозулька стала десь кувати,
А там дзвіночок у селі чувати,
Там в борі вітер листям шелевіє:
Причиста Діво, радуйся, Маріє!..

Пречиста Діво, радуйся, Маріє!
Он молод жовняр мертвий на мураві,
Лигко студене, шати му кроваві,—
Розстрілен нині, бо сам вже не вміє...
Камраття яму темную копали,
І на спочинок бідного поклали;
Уже не скаже, як дзвінок запіє:
Пречиста Діво, радуйся Маріє!..

Пречиста Діво, радуйся Маріє!
Під плотом сіла удовиця—мати,
До себе тулить бідне сиротяти,
І плаче ревне, серденько їй мліє...
Ба вже не плаче, вже і не голосить,
Склонила чола, більше не підносить...
Зірниці плачуть, а дзвінок німіє...
Причиста Діво, радуйся, Маріє!..

Пречиста Діво, радуйся, Маріє!
Там он-де блудить сплакана дитина,
Без тата, мами, бідна сиротина,
Давно не їло, душечка му мліє,—
І хоче в хату, бідне, навернути,—
Господарь псами травить його чути:
Верескло, впало, кров із ніжки ліє...
Пречиста Діво, радуйся, Маріє!

Пречиста Діво, радуйся, Маріє!
Бо я не можу... Адже ж маю душу,
І чути мушу, і дивитись мушу
Що тут на світі-ах, туткися діє!
Да як до гробу зложуть моє тіло,
Де темно, тісно, студено, зотліло,
Де ніч не плаче, де усе німіє—
Пречиста Діво, радуйся, Маріє!

О. Федькович.

*
* *

Я знав забутий пишний храм:
Давно покинутий жерцями,
Що продались чужим богам,
Стояв він сумно перед нами.

І не було в ньому одправ,
І не курилось фіміаму,—
Бо ворог злий печать поклав
На дверях замкненого храму...

А щоб ніхто з людей не смів
Із храму знять тої печати,
Він смертю й дзвоном кайданів
Велів невольників лякати...

Але прийшов і правди час...
Зьявивсь юнак, мов з сталі скутий,
І знять з народу гніт образ,
Пішов у рідний храм забутий,

І хоч на камені ступнів
І впав він жертвою тяжкою,
Але той храм за-для братів
Одкрив він власною рукою.

І нині ходим ми в той храм
І там, свободи вірні діти,
Складаєм гімн тому, хто нам
Дав змогу в рідний храм ходити.

Ів. Стешенко.

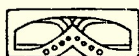
*
* *

Моє серце не тут, моя дума не тут,—
Вони ген на Поділлю над Збручем:
Дума лине орлом, серце рветься притьмом
На лани, сном повиті могучим.
Доки щастя твоє, рідний краю, є сном,—
Моє серце і дума над Збручем!

Гей, Поділля, лани, плодотворні лани,
Джерело мого смутку і суму!
Йдуть за море по хліб ваші рідні сини,
Я ж до вас мою скорбну шлю думу.
Там блукає вона і шукає тих сліз,
Що по траві розлилися коверці,
Що зросили стежки всі і кожний покіс,
І сльозами тими труїть серце.

Моє серце не тут, моя дума не тут,—
Вони ген на Поділлю над Збручем:
Дума лине орлом, серце рветься притьмом
На лани, сном повиті могучим.
Доки щастя твоє, рідний краю, є сном, —
Моє серце і дума над Збручем.

В. Щурат.

Студент.

В славнім місті Петербузі
Недалеко од Неви,
Із болота виглядає
Хата бідної вдови.

Стара хата зо вдовою
Разом вік свій оджила,
Почорніла, похилилась
І в болото увійшла.

Увійшла по самі вікна...
В ґанку сходи до сіней;
В сінях на бік похилилось
Двоє скривленних дверей...

І на право—старій бабі
Смерть підписує патент,
А на ліво—без копійки
Бьється з нуждою студент.

Зіма люта. Вітер свище;
Сніг по вікнах брязкотить;
Мороз душу обіймає
Мороз тіло каменить.

А у хаті на постелі
У сурдуці і плащу
Сидить студент медицини
Другий місяць без борщу.

І живіт як гріб, запався
Облізає голова...
І остання догоряє
Його свічка лойова.

І сидить він, поглядає
На похилену стіну...
Під стіною лежить череп
Нема й кришки тютюну.

стіна кругом чорніє...
Тільки лазять павуки.
Тільки сумно виглядають
Із шкалубин прусаки.

С. Руданський.

Чумаки—Ночліжане.

Под над шляхом ночліжане
Чумаки постали,
Полягали, та не спали
Мовчки сумували.

Небо темне; ані місяць
Не світив, ні зорі.
Поле тихе та понуре,
Мов туман на морі.

Хто проїде— не видати:
Промайне марою.
Стогне, квилить і голосить
Дзвоник під дугою.

Казанок про-між возами
Над багаттям мріє;
Вьється вгору з димом пара:
Вітерець не віє.

Сивий дід вусами світе,
Таганка пильнує,
І, насупившись, унукам
Чабака готує.

По стерні пустопаш ходять
Сиваки та Гливи,—
Ремиґають круторогі,—
Нехай будуть живі,

„А подайте глас, хлопята!
Чого поніміли?
Потомились у дорозі,
Чи посиротіли?"

І сопілочка до діда
Стиха промовляє...
Один голос... другий голос—
І ввесь кіш співає,

Оживають давні предки
З давніми словами,
Випливають з того світу
Діди за дідами.

І вливається дух віщий
В душі молодії
І вселяються у серце
Почуття святії.

П. Куліш.

* * *

Не люде наші вороги
Хоч люде гонять нас і судять
І замикають до тюрми,
І висміважть нас, і гудять.

Бо люде що? Каміння те,
Котре розбурхана весною
Валами котить і несе
Ріка розлитая з собою.

Не в людях зло, а в путах тих,
Котрі незримими вузлами
Скрутили сильних і слабих
З їх мукою і їх ділами.

Мов Ляокоон серед змій,
Так люд увесь в тих путах
вьється...
Ох, і коли ж той скрут страшний
На тілі велетня порветься?

І Франко.

Природа

Природо люта, мачухо лукава,
Убійнище ненаситна, крівава,
За що тобі пісні од нас і слава,
Чого принаджуєшь ти нас собою
І всіх на смерть затроюєш борбою
Учителько ненависти й розбою?

Тобі пісні співати за всі муки,
За кров, за смерть, за окрики роспуки,
Подателько злодійської науки?
За ту борбу, зажерту од дитини,
За всі затроєні життя хвилини
Прийми од мене гордий сміх і кпини!

О. Маковей.

Потайні ученики.

Ми там були... Його роспяли,
А ми дивились оддалі,
Та обережливо мовчали,
І в глибині душі ховали,
Свої незважені жалі...

До нас присікались словами:
Повинно, й ви тії ж руки —
Адже ж були його друззями?
Ми одцуралися з клятьбами,
І півень крикнув здалеки.

Вони замучили Мессію.
Усе простив він ворогам;
Він душогубу, лиходію
В раю зустрітись дав надію...
Та чи простив же Він друззям?

М. Старицький.

До Основьяненка.

Бьють пороги; місяць сходить,
Як і перше сходив...
Нема Січі, пропав і той,
Хто всім верховодив!
Нема Січі! Очерети
У Дніпра питають:
„Де-то наші діти ділись?
Де вони гуляють?“
Чайка скіглить, літаючи,
Мов за дітьми плаче,
Сонце гріє, віє
На степу козачім.
На тім степу скрізь могили
Стоять та сумують;
Питаються у буйного:
„Де наші панують?
Де панують, бенкетують?
Де ви забарились?
Вернітеся! девітеся:
Жита похились,
Де паслися ваші коні,
Де тирса шуміла,
Де кров Ляха, Татарина
Морем червоніла,
Вернітеся!..“
—„Не вернуться!“ —
Загуло, сказало
Сине море: „не вернуться,
На віки пропали!“
Правда, море, правда, сине:
Такая їх доля!
Не вернуться сподівані,
Не вернеться воля,
Не вернуться Запорожці,
Не встануть гетьмани,
Не покриють Україну
Червоні жупани,—
Обідрана, сиротою
По-над Дніпром плаче;
Тяжко—важко сиротині,
А ніхто не бачить,
Тільки ворог, що сміється.
Смійся, лютий враже,
Та не дуже, бо все гине,—
Слава не поляже:
Не поляже, а роскаже,
Що діялось в світі,

Чия правда, чия кривда,
І чиї ми діти.
Наша дума, наша пісня
Не вмре, не загине...
От де, люде, наша слава,
Слава України!
Без золота, без каменю,
Без хитрої мови,
А голосна та правдива,
Як Господа слово.

Чи так, батьку-отамане?
Чи правду співаю?
Єх, як-би то!... Та що й казать,—
Кебети не маю.
А до того — Московщина,
Кругом чужі люде
„Не потурай!“ — може скажеш:
Та що з того буде?
Насміються на псалом той,
Що виллю сльозами;
Насміються!.. Тяжко, батьку,
Жити з ворогами!
Поборовся з москалями,
Як-би малось сили;
Заспівав би,—був голосок,
Та позички ззіли.
Оттаке-то лихо тяжке,
Батьку ти мій, друже!
Блужу в снігах, та сам собі:
„Ой, не шуми, луже!“
Не втну більше. А ти, батьку,
Як сам здоров знаєш,
Тебе люде поважають,—
Добрий голос маєш.
Співай же їм, мій голубе,
Про Січ, про могили,
Коли яку насипали,
Кого положили;
Про старину, про те диво,
Що було, минуло...
Утни, батьку, щоб нехотя
На ввесь світ почули:
Що діялось в Україні,
За що погибала,
За що слава козацькая
На всім світі стала!
Утни, батьку, орле сизий!
Нехай я заплачу,

Нехай свою Україну
Я ще раз побачу,
Нехай ще раз послухаю,
Як те море грає,
Як дівчина під вербою
„Гриця“ заспіває!
Нехай ще раз усміхнеться
Серце на чужині,
Поки ляже в чужу землю,
В чужій домовині!

Т. Шевченко.

Пан та ратай.

На горі—послухай, зоре,
Вбогу ниву ратай оре.
Плугом скиби чорні крає,
Зграї крюків розганяє.
Їде пан... ти ж слухай, зоре!..
До плугатиря говоре:
„Кидай, хлопче, сивих, плуга—
В мене є тобі послуга.
Будеш ти — чи чуєш, зоре?—
„Жити в мене“—пан говоре—
„Будеш ласо їсти, пити,
Будеш в золоті ходити“.
Ратай став. Ось слухай, зоре!..
Очі звів: скрізь степ, мов море...
Глянув панові він в вічі
І такі говоре річі:
„Пане мій!..“ Чи чуєш, зоре?—
„І в степу мені не горе,
Та й кому ж той степ орати,
Хлібом-зерном засівати?..
Славен той“—ти ж слухай, зоре—
„Хто сам-на-сам лихо зборе...
Нам діди отак мовляли.
Не піду я в підлипайли!
Гей, ви, сиві!..“ чула зоре?
Знов плугатирь землю оре.
Пан стоїть... „Які ж завзяті“—
Каже—„хлопи наші кляті!..“

М. Чернявський.

Слово.

Слово чому ти не твердая криця,
Що серед бою так ясно іскриться?
Чом ти не гострий, безжалістний меч,
Той що здійма вражі голови з плеч?

Ти, моя щира, гартована мова,
Я тебе видобуть з пихви готова,
Тільки ж ти кров з мого серця проллєш
Вражого ж серця клинком не пробьєш...

Вигострю, виточу зброю іскристу
Скільки достане снаги мені й хисту,
Потім її почеплю при стіні
Иншим на втіху, на смуток мені.

Слово, моя ти єдиная зброє,
Ми не повинні загинуть обоє!
Може в руках невідомих братів
Станеш ти кращим мечем на катів.

Брязне клинок об залізо кайданів,
Піде луна по твердинях тиранів,
Стрінеться з брязкітом инших мечей,
З гуком нових, нетюремних речей.

Местники дужі приймуть мою зброю,
Кинуться з нею одважно до бою...
Зброє моя, послужи воякам
Краще, ніж служиш ти хворим рукам.

Леся Українка.

Отаман Музика.

На ринку в містечку
Велика громада
Зійшлася з усюди
Весела і рада.

На ринку в містечку
Стовпи і з петлею;
Страшний гайдамака
Стоїть перед нею.

Того ж і радіє
Громада велика,
Що згине сьогодні
Отаман Музика.

„Останні хвилини
Тепер доживаю—
Нехай перед смертю
В свистілку заграю!...“

З землі до помосту
Драбина велика,—
На нижньому щаблі
Спинився музика.

Узяв він свистілку,
Торкнувся губами,—
Послав дзвінкий голос
Степами-лісами.

Струснулося листя
У темному гаї,
Високая тирса
В степу коливає.

Кат лядський гукає:
—„Гей чуєш бо, брате!
Покинь!—на тім світі
Час буде дограти!“ —

„Гей поки живу я,—
Ще втну я співанку,
В співанці уславлю
Свою я коханку.“

Ізнов на драбину
Ще вище ступає,
До степу, до гаю
Він голос пускає.

І падало листя
З несвітського грання,
Здіймалось бурхливе
В річках хвилювання.

Кат знову гукає:
„Гей чуєш бо, брате!
Кінець вже драбині,—
Нам треба кінчати!“

„Нехай же в-останнє
Я ще раз заграю—
Що кидаю в світі,
Те все повітаю!“

Заграв тоді знову
Отаман Музика,
І пісня лунає
Могутня і дика.

Аж чорнії хмари
Сховали пів неба...
„Гей, чуєш?“—кат знову—
„Кінчати нам треба!“

Даремнеє слово!
Він грає і грає:
Од рік і од моря,
Од степу од гаю

Вернувся той голос
Чудною луною:
Сто душ гайдамаків
Гукнуло: „До бою!“

„Гей, де наш отаман?
Бий лядство прокляте,
В петлю того ката
Тягни, пане брате!

З ляхами, з жидами
Будинки палають;
Ревуть гайдамаки:
„Оттак у нас грають!

Б. Грінченко.

На італійський мотив.

Гук веселий карнавала,
Регіт, співи серед ночі,
Все замовкло, все затихло,
Рим закрив веселі очі.

Він прокинувся уранці
Під сумні, поважні дзвони:
Богомільнії сіньйори
Поспішали до Мадонни.

Он чернець сидить і тихо
„Pater noster“ він читає,
І похмуро на прочанок
Із віконця поглядає.

Підійшла до сповідальні
І упала на коліна
Бліда, гнучка, мов лілея,
Чорноока сіньйорина.

—„О, спаси мене, мій падре!
На тебе моя надія...
Mia culpa, mia culpa!
Чи простить свята Марія?..“

І вона йому на вухо
Щось тихесенько сказала,
І сльоза з очей гаряча
На холодний мармур впала.

—„То була одна хвилина!
О, мій падре!.. як згадаю,—
Плачу, плачу і сумую...
І вернуть її бажаю!“

—„Затремти ж, геєно, пекло!..
Ти річей моїх жахайся,
Сатано, що гріх посіяв!
Зараз, грішнице, покайся!“

Так хотів чернець сказати,
Та згадав—неначе вчора—
На його дивилась пильно
Теж коханая сіньйора.

І світив чудово місяць,
І чудово сяли зорі...
—„О, щасливая година!“—
Він сказав тоді сіньйорі.

В молодих очах надія
І кохання розцвітало...
То була одна хвилина...
Далі... далі все пропало!

Він давно забув сіньйору,
І вона його забула,
І щасливая година,
Мов чудовий сон, минула...

А тепер в старечім серці
Знов воскресла та хвилина,
Він мовчить, забув всі речі,
Теж умовкла й сіньйорина.

Гріх, геєна, пекло, кара—
Він усе перебірає,
А уста його німіють,
Що сказати—сам не знає.

Хто щаслив був хоч хвилину,
Той ніколи не забуде...
—„Хай простить тебе Мадонна
І Господь за гріх не суде!...“

О. Романова.

Те Деум.

У Мадриті дзвонять дзвони,
Всіх скликають до собору;
А в соборі тиск попівства,
Дим кадильний в'ється вгору.

Од престолів до притворів
Заповняють храм побожні,—
І старі, й малі зійшлися,
Люде прості і вельможні.

Та й не диво,—бо такому,
Хто прийти не був би радий,
Певно б кари не минути
Од святої хермандади

Загули величні співи,
Прогули та й змовкли знову,
І відразу на амбоні
Кардинал стає на мову.

І казання зачинає:
— „Християне! Божі люде!
Не для простої молитви
Тут зійшлися ми з-усюди,

А щоб стати перед Богом
Із подячними сльозами
За незмірну тую ласку,
Що зьявив Він перед вами:

Він ознаку дав нам з неба,
Він зьявився перед людом
І сьогодні вранці рано,
Звеселив народ свій чудом;

Наш великий інквизитор,
Віри стовп і оборона,
Перед ким не може скритись
Навіть думка беззаконна, —

Наш великий інквизитор
У замисленню тяжкому
По нічній работі рано
Йшов над кручею додому.

Стежка там лежить над яром,
Яр же той глибокий, діти,
Там на дні лежить каміння,
А між ними пес забитий.

І нараз, од біса пхнутий,
Полетів наш батько в кручу,
І вже був зовсім готовий
Смерть приняти не минучу

Але тут і сталось чудо,
Тут і дав Господь ознаку:
Впав наш батько не на камінь,
А на здохлу ту собаку!

І не вбився... Значить Бог наш
Догляда за нашим краєм,
От за віщо з щирим серцем
Цей „Ге Деum“ ми співаєм.

І тому... Але в цій хвилі
Кардинал замовк з ненацька...
Бачуть: поруч з кардиналом
Постать ще якась юнацька...

А юнак почав казати:
„Не дури людей брехнею!
Бачить Бог, чого ми просим
Не устами, а душею!

Бачить наші муки люті
Бачить, як ми ниєм з туги,
Як знущаються над нами
Хермандади вірні слуги,

І справдить молитву нашу
Слів тепер у нас немає,
Але Бог у кожнім серці
Ось які слова читає:

„Дай нам, Боже, щоб за ката
Ми вже більше не молились,
Щоб і тілом, і душею
Всі ми вільними зробились

А найперше дай, щоб згинув
Інквизитор наш великий.
Та щоб більше не було їх
Нині, прісно і во віки!“

І „амінь“—шибнуло зразу
З грудей цілої громади.
Та юнака вже вхопили
Вірні слуги Хермандади,

І скарали: покотилась
Голова його відтята...
Але вже тепер ми знаєм,
Як моливсь Мадрит за ката...

В. Самійленко.

Ренеґат.

Розгулявся Дунай
Та гука на наш край,
Аж луна у Дніпровому гирлі:
„Гей, розібьє, Дніпро.
Турчин скоро шатро
На старім запорожському тирлі;

Бо звелів падишах:
Тільки паша в степах—
На сини твої військо збивати;
Поведе ж його сам
Недовірок Гасан,
Що не раз уже давсь тобі знати.

Стережися того
Ти походу його!
Цілував він клейноди султанські:
„Хоч живий не верну,
А в іслам поверну
Я народ,—каже він,—подніпрянський“.

Розіслав скрізь листи,
Щоб до його нести
Усі мали ікони, кадила.
„Поки, каже, моя
Ще без зброї гуля
Несказано—страшенная сила...

„А не то, вороги,
Вибью всіх до ноги,
У неволю і брати не буду;
Я із військом своїм
Налетю немов грім,
Не забудете ви і до суду!"

„Так не дайся на сміх!..
На синів бо твоїх
Маю певну, брате, надію,
Що не тільки себе,
Захистять і мене,
Я ж нічого собакам не вдію".

Скаламутнів старий,
Бо він знав, хто такий
Оттак нагло на хрест похвалявся;
Коло його він зріс,
Йому службу він ніс,
Коло його й лицарства навчався.

А як зріс він, носив
Під Стамбул і Козлів
Дніпр чайки його утлі й ватагу;
Дав і славу йому
У Подніпрі всьому,
І багатство, і честь, і повагу.

Йшла пайда козаку,
Скоро став на знаку
За лицарство своє він в громаді,
Незабаром за тим
Козаки кошовим
Його вибрали чесно на раді.

За для йогож була
Як він мислив, мала
Отта честь товариська і шана;
Спокусив його гріх
Він ізрадив своїх,
Передавсь у Стамбул до султана.

Там він хрест потоптав,
Свій закон поламав,
Недовірком зробивсь, ренеґатом;
І за скверну хулу

Заробив він хвалу,
Став султанові ніби б то братом...

Аж ось чутка прийшла,
Що орда уже йшла
З Перекопу на рідну Вкраїну;
Тут уже козакам
Немов вільним пташкам,
Не було суперечки і впину.

Мов рої ті гулкі,
Де і брались полки,
Уставала за лавою лава...
Короговки шумлять,
Наче миру ясять:
„Пробудилась козацькая слава!"

Ось минає Страсна,
Настигає Чесна,
Рокова Великодня субота;
Завтра ж той роковий
Йде Великдень святий...
А козацтву нагальна робота:

І не їсть, і не спить,
Пильно варту держить,
Та у стінах пробої латає;
Бо його як вода,
Хижа Кримська орда
Із Турчином кругом обіймає.

То і зрадник Гасан
Свій розбив отам стан
Круг Килиберди, славного міста;
І вже з тиждень гуля,
З церков бані валя,
Та не вибьє ніяк товариства...

Він на завтра усім
Заказав це своїм
Дочуватися дзвона святого:
Як ударить—то йти,
Смерть на стіни нести,
Не шкодіти й дитяти малого.

Мовчки ждуть козаки...
Од лихої руки
Не минути цю ніч їм напасти;
І жадав з них усяк,
І дукарь і харпак,
Щоб за віру із честію пасти.

Ось загув уже дзвін,
А за ним не один
Затрезвонили, радість віщують,
І „Христос воскресе“
Буйний вітер несе
А хижаки немов і не чують.

Що ж то сталося там
Лютим їх ворогам?
Де їх похвалки злії на віки?
Чом на стіни не йдуть,
Наглу смерть не несуть,
А збіраються ніби на—втіки?—

У роскішнім шатрі
Та на львовім хутрі
Недовірок лежить, мов конає;
Склепив очі юнак,
Роспластавсь, як мертвьяк,
Та силенно-силенно зітхає...

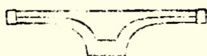
То він тільки почув
Як трезвін той загув
Радість певну хрещеного світа,
Спогадалась йому
Все те, вірив чому
Він колись то у давнії літа

Йому мріють церкви,
Лопотять корогви,
Празникову він чує скрізь мову...
І силенно тоска
Йому груди стиска:
Вже не вернеться те йому знову!

Ось він тихо підвівсь,
На схід сонця схиливсь
Та ридає так тяжко без гласу;
Навкруги аж гуде,
Орда хижа та жде,
Коли дасть на грабіжку він ясу,

Він же гірко рида
Та поклони склада,
Напути його, мати Пречиста!
А там вийшов гукнув
Та й назад повернув
Од Килиберди, славного міста.

І. Манжура.

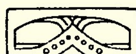

*
* *

Як все нікчемне наше щоденне,—
Праця з-за хліба в Нетрех, в болоті,
Щастя міщанське темне, злиденне,
Сльози безсилих, чванство страшенне
Дурнів вельможних, сильних по плоті!
В світі ж так тихо, в світі так глухо;
Гасне дух Божий в роді людському...
Слухає серце, слухає вухо,—
Тихо скрізь, глухо в світі пустому!...
Втоптані в сміття неба дарунки—
Розум високий, віра живуча;
Зводе шахрайство з честю стосунки,
Дружна з безчестям слава блискуча...

Де ж ті пророки, посланці Божі,
Де ті катюги, вістники злоби,
Де ті блудниці сміливі, гожі,
Жени, що плачуть рано при гробі?
Неміч, дрібнота, сонна отара,
Салом налита, пилом повита...
Це ще не лихо, це ще не кара!
Сміттям земля скрізь уся перекрита!
Мчиться той тягар в небі німому,
Чорний, холодний, мертвий, смердючий,
Море хлюпоще, стогне на йому,
Носиться вітер, вітер ревучий...
Дивляться зорі з неба ясного,
Бачать, як тягар пітьма окрила,
Шкода їм брата темного, злого
І обігріти сяйвом не сила....

М. Чернявський.

Гей, бики.

Та гей, бики! Чого ж ви стали?
Чи поле страшно заросло?
Чи леміша іржа поїла?
Чи затупилось чересло?
Вперед, бики!—бадилля зсохло,
Сами валяться будяки,
А чересло, леміш нові...
Чого ж ви стали? Гей, бики!

Та гей, бики! Поміть бадилля,
Поміть його, валіть на прах:

Нехай не буде того зілля
На наших батьківських полях!
А чересло моє і зліва,
Леміш із правої руки
Зітнуть і корінь того зілля,—
Чого ж ви стали?—Гей, бики!

Та гей, бики! З оремо поле,
Посієм яреє зерно;
А спаде дощик незабаром,
З землі пробудиться воно.
Пробудиться і на світ гляне,
І, як дівочії вінки,
Зазеленіють наші ниви...
Чого ж ви стали? Гей, бики!

Та гей, бики! Зерно поспіє,
Обіллє золотом поля,
І потече і знову медом
І молоком свята земля:
І все мине, що гірке було,
Настануть дивнії роки,
Чого ж ви стали, мої діти?
Пора настала!—Гей, бики!..

С. Руданський.

*
* *

Ні, не спинять серця втрати,
Не убьють найкращих сил;
Грім ворожої гармати
Не злякає буйних крил.
Як що будем всі труситись,
Хто заступить рідний край?
Ти боєць—повинен битись;
Ти співець собі—співай!
Пронесуться бурні ночі,
Прийдуть тихі, ясні дні,
Усміхнуться смутні очі,
З уст посиплються пісні.
Мов цілющою росою,
Знов душа напьється в край...
Не згинайся ж під грозою,
А співай собі, співай!

П. Грабовський.

Нечесная.

Мов билинонька в полі зівяла,
Сиротиною ти ізросла;
Тебе лишенько рано спіткало
І недоля лиха повила.

Не зазнала ти з малку поради,
Ані ласки од гордих людей,
І ніхто тебе, бідна, з громади
Не спасав од лукавих речей.

Ізросла ти, навчилась роботи
Та роботи ніхто не давав...
Не журися, небого! Чого ти?
За красу б тебе всяк поєднав...

Так сама ти того все цуралась,
Проклинаючи долю гірку:
Тобі чесно прожити бажалось...
Та судилось не те на віку.

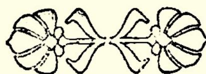
Несподівано ти „проступила"
Проступа вас багато таких
І громада тебе осудила,
Підняла, мов ледащо, на сміх.

І регочеться, пальцями тиче,
Головою на тебе кива,
А до себе ніхто не покличе,
Не спитає: „А чим ти жива?

Чи ти ласкою маєш угрітий
Під негоду спокійний куток?
Чи ти їла слізьми неполитий
А хоч раз того хліба шматок?..

Замовчіте ж ви, пишнії, ситі,
Гордовитії, власні землі,
Бо єсть Божая правда на світі,
Та разсудить і вас, і її!..

І. Манжура.

Золото.

Переспів.

Золото, золото, вславлене по світу!
Все продаси ти, все купишь без роспиту.
Добре тому, хто гребе тебе жменею;
Важко без тебе—з пустою кишенею.
Хлопцям ти втіху даєш, а на старости
Скільки загнибід росплодиш та скарности!
За ради тебе, за ради багацтва ми
Світ переповнили в край розбишацтвами:
За ради тебе в болоті валяємось,
Крадемо, шарпаєм, правдою граємось,
Один одного що хвилі морочимо,
Кров, наче воду, з братів своїх точимо.
Чи не з тії лишень крови братерної
Блескіт твоєї принади химерної?
Чи не від того так стало червоне ти?
Мусим без тебе щоденно холонути,
Ждучи від тебе, проклятого золота,
Злидням кінця, що нас бьют гірше молота.
Слова людського не вчуєш за стонами,
Наші благання зробилися прокльонами.
Багатирі, наче образу божому,
Гріють поклони тобі не по розуму.
Згинь, же, брехливе, злочинств усіх джерело!
Згинь, щоб зрадливо нас більш не химерило!

П. Грабовський.

Заповіт Ярослава Мудрого.

1.

Уміраючи, князь Ярослав
Заповіт своїм дітям покинув,
Щоб Україна—Русь, край наш любий святий,
У руках у синів не загинув.
В заповіті тому написав Ярослав
Коротеньке та мудреє слово:
—„Ви любітеся, дітки мої,
Та шануйте один ви одного;
Та щоб згода між вами була,
Вас бо ненька одна породила
І тоді вас ніщо не злама,
И не здола вас ворожая сила.
Коли ж буде незгода у вас,
То загинете ви, мої діти,
Та загубите й край дорогий,
Буде лихо тяжке він терпіти“.

2.

Поховали сини свого князя—отця
Та й Вкраїною правити стали;
Але батьків святий заповіт
Залишили вони, занедбали.
А Україна—Русь, наша мати свята,
Повилася у тугу та горе!
Розплилося по ній князювання нове,
Мов хвилясте, неситеє море:
Брат на брата війною пішов,
Сполучившись з чужою ордою,
І заплакала Русь, застогнала кругом,
Полилася недоля рікою...
Не орач тоді в полі співав,
А на нивах круки закричали,
Та крилату свою величезну сімью
На обід на кривавий скликали.
І злітались, як хмари, круки
Та й довбали козацькії очі,
А вже решту сіроми—вовки
Доїдали у темної ночі.

3.

Проминули ті смутні часи,
За одмінами бігли одміни,
Відмінилось усе, тільки той заповіт
Не змінивсь аж до нашої днини.
Ми читаєм його, заучаєм його,
Та нема і тепер у нас згоди,
І панують над нами давно
То одні, то другії народи.
І втягнулись ми щиро в ярмо,
Вже щиріше не можна втягнутись,
Бо вже рідне, своє нам зробилось чуже,
До чужого ж ми стали горнутись.
І безпечно нам в шкурі чужій,
Ми забули, що єсть у нас мати,
Ще й без сорому кажем під час:
„Україні—Русі вже не встати!“

Правда, любі мої патріоти—брати,
України—небоги синочки!
Правда, сестри байдужі мої,
Удовиці старенької дочки!
Нащо здався вам край дорогий?
За що вам свою неньку кохати?
Ви зросли, живете—непотрібна тепер
Вам убогая рідная мати!..

М. Кононенко.

У шахті.

Мокро і темно, немов в домовині.
Випало кайло із рук.
Дихати важко, ломота у спині,
В голову болізний стук...
Чому став?
Не дрімай!
Бери кайло—
Довбай!

Думка єдина: спочити хвилину—
Сили нема довбонуть.
Добре б піднятись та випростати спину,
Свіжим повітрем дихнуть...
Чому став?
Не дрімай!
Бери кайло,
Довбай!

Пізно чи рано? Ще довго робити?
Тягнеться час той, мов рік!
Дайте спочити, спочити, спочити,
Дайте заснути... на вік!..
Чому став?
Не дрімай!
Бери кайло—
Довбай!

С. Черкасенко.

Бурлацька.

Мати вмерла десь в острозі,
Батька сам не знаю;
Як деріяка при дорозі,
Дико виростаю.
Нещаслив я, гей!

Зо дня на день, як Божій птиці,
Вік мені минає;
Стане тісно у столиці,
Є село безкрає.
Нещаслив я, гей!

Ліс, лани, степи широкі!
Єсть де погуляти...
Їм з чужого, пью з потоків,
В сіни йду я спати.
Нещаслив я, гей!

В день мені щебечуть птиці
І шумить діброва;
А в ночі німі зірниці
Кличу на розмову;
Нещаслив я, гей!

Встану, вмиюся росою,
Нишком заспіваю,
Та й скрадаюсь борозною
Може що придбаю...
Нещаслив я, гей!

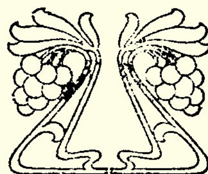
Правда,—инколи буває,
Трохи спухне спина...
Ет! пусте... про це не дбаю:
Попече—пристине...
Нещаслив я, гей!

Стане осінь, не журюся:
Скриюсь в ямі темній,
А на зіму примощуся
В келії тюремній,
Нещаслив я, гей!

Другий хворий, я, мов криця
Слабість не береться.
А на старість... ет, дурниця!
Ще шпиталь найдеться.
Нещаслив я, гей!

Мати вмерла десь в острозі,
Батька сам не знаю;
Як дерізка при дорозі,
Дико виростаю.
Нещаслив я, гей!

П. Карманський.

На столітній ювилей Украінськоі літератури

У кожного люду, і кожній країні,
Живе такий спогад, що в його в давнині
Були золотії віки,—
Як пісня і слово були у шанобі;
В міцних цього світа; не тільки на гроби
Складались поетам вінки.

За пишнії хрії, величнії оди
Король слав поетам—співцям нагороди,
Він славу їх мав у руці;
За ввічливі станси, гучні мадрігали
Бродливиці теж нагороду давали,—
Не знали погорди співці.

І що—найпишнішії дами з придворних
Вдавали на сцені субреток моторних,
Щоб слави і втіхи зажить.
Сама королева здіймала корону,
Спускалась до-долу з найвищого трону
Поетовій мрії служить.

Богам були рівні співці лавреати,
І гордо носили коштовнії шати
У панськім, магнатськім гурті:
Цвіли в них і лаври, і квіти барвисті,
І навіть терни їх були позлотисті,
Кайдани—і ті золоті!

Так... в кожній країні є спогади раю...
Нема тільки в тебе їх, рідний мій краю!
Були й за гетьманів співці;
З них де які—вічнії співи зложили...
А як їх наймення? і де їх могили;
Щоб скласти хоч пізні вінці?

Цурались вони кучерявої хрії!
І вабили очі їм иншії мрії,
Не вів до палацу їх шлях:
Не оди складали, а думи народу;
Не в стансах прославили милої вроду
А в тихих, журливих піснях...

Ті вічні пісні, ті єдинії спадки
Взяли собі другі пости—нащадки
І батьківським шляхом пішли.
Ніхто не брав під свою оборону,
Ніхто не спускався з найвищого трону,
Щоб їм уділити хвали.

Чоло не вінчали ловрові віти,
Тернів не скрашали ні злото, ні квіти,
Страждали співці в салюті
На їх не сіяли жупани — лудани;
Колиж на руках їх дзвеніли кайдани,
То вже не були золоті...
Леся Українка.

Смерть отаманова.

На ліжку твердому—на голій землі,
Вгорнувшись в козацьку кирею,
Лежав, головою на простім сідлі,
Отаман козацький і ждав, щоб прийшли
Хвилини розлуки з землею.

І подруга вірна край його була—
З життям при їй легша розлука—
Багато походів вона відбула,
Багато голів з плеч могутніх стяла
Важенна козацька шаблюка.

Не раз же він плавав під турка в чайках,
Не раз і з ляхами стинався,
Не раз, по широких гулявши степах,
Щербив на татарських її головах
І часом з волохом рубався.

Багато за волю він крови пролив,
За Січ і за рідну Вкраїну!
На дужому тілі він ран не лічив,
Живий повертався з крівавих боів,
Хоч бивсь завсігди до загину.

І от же: не в чесних вояцьких боях,
Де крови без міри лилося,
Не в лядських лукавих зрадливих руках,
Не в герці з татарами в чистих степах.
Вмірати йому довелося.

Він сам умірає в цьому курині,
Лежачою смертю вмірає...
Навкруг тільки стіни похмурі й сумні,
Та чура, ховаючи сльози дрібні,
На його сумний поглядає.

І тяжко старому. І чуру тоді
Він кличе, до себе рукою

I каже він: „Чуро мій вірний, піди
До мене ти хлопців моїх приведи,—
Прощаться хай прийдуть зо мною!"

I стало козацтво круг його смутне,
I ждуть всі останньої мови...
„Спасибі вам, діти!"—він каже: „Мене
Зла доля в останню дорогу жене,—
Бувайте ви, діти, здорові!

Але умірати в цьому курінi
I лежнем лежати—не сила:
Степ скрізь оживає тепер по веснi,
Лунають ячання i дзвонять пісні,—
Мене ж тут недоля побила.

Вволіть мою волю в останній цей час:
Мене на коня посадіте!"
Хай, поки ще світ мені Божий не згас,
Вступлю я в стремена i гляну ще раз
На батька—на степ, мої діти!

I загад останній почувши сумний
Козацтво коня вже сідлає,
I батька старого садовлять вони,
I тихо рушають у степ у рясний,
I тихо кінь вірний ступає.

. Ідуть всі мовчки. Степи навкруги,
Як море безкрає хвилюють,
I здалека ледве маячуть луги,
I мріють Дніпрові круті береги,
Могили високі сумують.

I їдуть всі далі... Кивають рясні
Квітки головками своїми;
В високій ширяє орел далені,
I птаство щебече безжурні пісні,
I чайка кигиче над ними.

I їдуть все далі... В траву промайнуть
Сайгак чи коза швидконогі
И зникають безслідно... I ось уже чуть,
Як виють і плещуть, і бьють і ревуть
Дніпрові далекі пороги.

I далі ізнову... Смутні козаки
Ні слова іще не сказали;
Отаман мовчить, похиливсь до луки
Стиснувши свій повід, не рушить руки
I їде все далі та далі.

І тихо спитався з козацтва один
„Чи, батьку, не час нам додому?“
Але не відмовив нічого їм він,
І знову всі їдуть ще кілька хвилин,—
Він знову нічого нікому.

І коней тоді зупинили вони,
Й отаманів кінь зупинився,
Отаман одразу схитнувсь на коні,
Заснувши в останнім довічньому сні,
На руки їм мертвий схилився...

Б. Грінченко.

Шахтарь.

У сажі, чорний, як мара,
Рукою піт з лиця втира
І кайлом уголь бьє і бьє
В норі шахтарь. На його лле
Мутна, холодная вода,
І лямпа світиться бліда,
Моргає стиха, мов дріма
Повітря дихати нема.
Чи скоро зміна?.. Голова
Звиса, неначе нежива...

Півсуток цілих у норі:
Тут знайдуть смерть багатирі!
І тут працює чоловік,
І не один, не другий рік...

Чи скоро зміна?.. Сил нема.
Але робітник не дріма,
Бо ще уроку не зробив,
І гляне часом він назад,—
Там нір чорніє цілий ряд...
Струмні води із них біжать...
Безсонні криси шарудять...
І всюди в норах у землі
Кують підземні ковалі,
Такі ж нетяги шахтарі,
Кують з зорі і до зорі...

Добро їм там, в глибу землі,
Без неба, сонця у норі
Дорогу в пекло прокладать,

Багатим гроші добувать!
Добро їм там, у глибині,
При лямп нещасному огні
Гроші й собі якісь кувать,
Щоб їх уранці пропивать!..
А потім спать... а потім встать
І знов у нору залізать!..
А місяць ходе у ночі
І дума, небом пливучи:
Чого гуде всю ніч земля?
Не баче в ній він шахтаря.

М. Чернявський.

Що єсть мені й тобі, жено?

Іоан. гл. II, ст. 4.

О, як Тебе, Спасе, у тім слові бачу!
О, як Твоє серце моїм серцем чую!
Читаю завіт Твій, читаючи плачу—
Високо підняв Ти натуру людськую.

Чужа Тобі стала і рідная мати,
Зоставсь Ти без роду, без хати на світі,
Щоб родом коханим життя не скувати,
Хатнім упокоєм духа не вгасити.

О знаю я, знаю, як те серце билось,
Як той дух високий злітав над землею!..
Що дітям на лоні у матері снилось,
Чого мертві чають—обняв ти душею.

Снились дітям райські віковічні квіти;
Чають мертві жизні грядущого віку...
Справдиш Ти, що бачуть чистим серцем діти,
Справдиш, що дорожче всього чоловіку.

Уже з раю Твоїм духом
На нас повіває!
Уже знову Твоє слово
Мертвих воскрешає.

Виростають, приближають
Твоє царство діти.
Ой, не дурно жили й гибли
Праведники в світі!

Виростають,—Твоїм слідом
  З татерного лона
Утікають роспинатись
  Серед Вавилона.

Жено! мати! що тобі я?
  Ти своє вчинила,
Як, радіючи, під серцем
  Дитину носила.

Минулися ті радощі,
  Минулися й муки...
Не вмістити тобі в серці
  Нової науки!

Спочивай, спасена душе,
  У тихій господі,
А ми будем святу правду
  Сіяти в народі.

Дай нам, мати, те справдити,
  Що на чистім лоні
Сниться дітям непорочним
  Серед Вавилона.

Дай нам, мати, доказати,
  Що ми—рід і діти
Тих великих, що за правду
  Гинули на світі!"

П. Куліш.

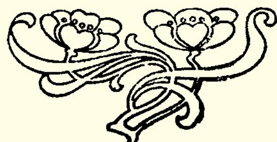

Наука.

Дочекався я свого святонька:
Виряжала в світ мене матінка;
Виряжала в світ мати рідная
І промовила мені, бідная:
„Нехай, сину мій, ми працюємо;
Нехай цілий вік ми горюємо;
Нехай сохну я, тато горбиться,—
Ти на світ поглянь, що там робиться.
Та не всі ж, як ми в землі риються:—
Може є такі, що і миються;
Та не всі ж, як ми, димом куряться,—
Може є такі, що й не журяться.
Коли найдеш їх, милий синочку,
Ти склони себе, як билиночку;
Ти склони себе, як билиночку,

Простели себе, як рядниночку;
Спина з похилу не іскорчиться,
Чоло з пороху не ізморщиться;
Спина з похилу не іскривиться,—
Зате ступить пан—та й подивиться.
Зате ступить пан на покірного
І прийме тебе, як добірного.
І в годиночку—на драбиночку,
І підеш тоді, милий синочку,
І з панами сам порівняєшся,
В сріблі—золоті закупаєшься;
В сріблі—золоті закупаєшься,
З полем батьківським розпрощаєшься!"...
Але сталося друге святонько:
Виряжав у світ мене батенько.
Виряжав мене, путь показував,
Говорив мені і приказував:
„Бачиш, сину мій, як працюємо,
Бачиш, сину мій, як горюємо,—
Кожний на світі на те родиться...
Не дивись на світ, що там робиться,—
Ти на бжіл поглянь: є робучії,
Але й трутні є неминучії.
Так і на світі: одні риються,
Другі потом їх тільки миються.
Будь же проклятий, милий синочку,
Як погнеш таким свою спиночку,
Як погнеш таким свою спиночку,
Як простелишся на рядниночку!
І чоло тобі нехай зморщиться,
І хребет тобі нехай скорчиться...
Ти тікай від них, як од гадини,
Ти не жди од них перекладини;
Ти не жди од них перекладини,—
Ти у світ іди на оглядини
Ти у світ, іди милий синочку,
Ти усе спізнай—і билиночку.
Тоді з світом ти порівняєшся,
В добрі—розумі закупаєшся;
В добрі—розумі закупаєшься,
З полем батьківским привітаєшся!"

С. Руданський.

Хрест.

І тут у горах хрест! От край проклятий!
Куди не глянеш, Бсг на хрест роспятий.
Знання нема, а скрізь безодня віри,
І всюди рабських шибениць без міри,
Землею гомонять пісні воскресні,
А люде ждуть на ласощі небесні.
Споганюють святе лице природи
Страшним кінцем Христової пригоди.
Сами ж ідуть чортівськими шляхами—
Звірюки од колиски, аж до ями!
О, глянь, Христе! ті Юди та Пилати
Од тебе ждуть небесної заплати!
Хрестом Твоїм зацитькують сумління,
А їх серця, як ті Хрести, з каміння.
І шибениця в їх серцях є Богом,
А ти стоїш, Ісусе, за порогом...

О. Маковей.

*
* *

Нависла ніч. Стоїть, понура,
Темніш сліпця, німіш од мура,
Без зірки в небі, без роси,
І тільки чути—як виють пси...

Нависла смерть по-над містами.
Замерло все. Немов очами
Тремтячі жертви прикував
До місця велетень—удав.

А гей, хто смілу душу має!
Гукни, озвись, бо загибає
У людях віра в кращий час,
В ясний той день, що йде до нас!

Гукни!... Бо пітьма стоголова
Боїться сміливого слова,
А нам ти віри надаси...
Але не чуть. Лиш виють пси!...

М. Чернявський.

Хвилі часу.

Прокляття й стогін обнялись,
Як дві страшні гадюки.
Над миром хижо простяглись
І плодять кров і муки.

І тьмою землю облягло—
Ніч темна, непрозора!
Пітьмою сонце затягло,
І час спинивсь—і не було
Сьогодні, завтра, вчора.

І з жаху скиглив хижий птах,
І звірі в лісі вили,
І билась риба у морях,
І мчались череди в степах
І з ревом землю рили.

Точили кров з братів брати,
Тягли з жагою жили,
Не знали в млі, куди іти.
Куди сховатись, чи втекти—
І бігали, і вили.

Змішались всі: малі й старі,
І рідні, і не рідні,
Батьки і діти, й матері
Раби—кайданники й царі,
І багачі, і бідні.

І гризли й тисли, хто як міг
І хто кого поборе,
І кожен гнався, кожен біг—
І гучно нісся тупіт ніг
І крик: „О горе! горе!...“

Страшне творилось на землі,
Одчай і божевілля;
І з диким сміхом вили в млі,
Тягли вино—крові кухлі,
Справляючи весілля.

Прокляття ж з стогоном сплелись,
Над людністю нависли,
Крівавим сяйвом понялись,
Кругом землі оповились
І міцно землю стисли...

Ю. Будяк.

Пьяниця.

Не кидай мене, моя чарочко!
Не жени мене, ти—шинкарочко!
Не жени мене, дай упитися,
В тебе бридкую улюбитися!

Не без жінки я, не без хати я,—
Все у мене є, роспроклятая!
Хліба досита, пара воликів!
Синів четверо, як соколиків!

Моя хатонька—срібна чарочка;
Моя жіночка—мила пташечка;
Та тяжкі мої болі більнії,
Бо не маю я волі вільної.

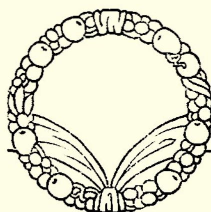
Запряжу воли—потом миюся;
Роспряжу воли—на бік хилюся;
Повалюсь на бік, не здрімаюся,
Знов на панщину підіймаюся!

Оброблю чуже!—„Жінко, душечко!
Приголуб мене, щебетушечко!"—
А вона у плач, розголоситься,
На своє жене, бо й те проситься!

І змордуєшся, закропляєшся,
А вона у плач: „Запиваєшся!"
Ой, я пью тепер, моя любая,—
Не кидай мене, чарко грубая!

Не кидай мене, моя чарочко,
Не жени мене, ти—шинкарочко!
Не жени мене, дай упитися,
В тебе бридкую улюбитися!

С. Руданьский.

Гетьман.

У ніч водохрестну тайничу,
Як глупа настане пора,
Хтось гонить конем ясногривим
По хвилях холодних Дніпра.

Кінь рине насупроти виру,
Скалки аж навколо летять:
Боки йому димом парують,
Огнем йому очі горять...

За ним бунчуки й короговки
Аж мають у темрявій млі,
І стелються сивим туманом
По мерзлій, німотній землі...

Де бьють і клекочуть пороги,
Здіймаючи піну до дна,—
Стоїть серед „пекла" там скел
Під нею—печеря сумна.

В тій скритій од миру печері,
Під дужим кремінним хрестом
Лежить якийсь гетьмам незнаний,
Лежить, без клейнод, кістяком.

Нема йому місця в родині;
Могилу, де гетьман лежав,
Розрив лютий ворог до краю
І кості навкруг розметав.

Але-ж їх до батька Славути
Скотили струмки весняні,
А той свого сина останки
Сховав у печері—труні...

Там хрест... то хрест—Україна
Кремніє од туги на вік
І в ніч під Водохреща ронить
Кріваву сльозину що рік.

І скоро та крапля горяча,
Занявшись червоним огнем,
Прониже мерця потайного—
Підводиться гетьман живцем...

Здіймається маревом білим,
На білім огнистім коні,

І в шатах вже бурею лине
По рідній своїй стороні...

Зорить і не може пізнати:
Де мрілись простори степів,
Тепер простяглись залізниці,
Повстали будови дворців.

Розкинулись села повсюди,
Багато зьявилось пишнот,—
Лиш гірше обдерта голота,
Лиш в тяжких кайданах народ...

Болить його серце нудьгою,
А очі палають стидом,
Що кровью геть змив Україну,
Та й стиснув ще гіршим ярмом.

І от він стає на майдані,—
Зніма дорогого шлика,—
І кличе козачество славне,
Усе Запорожжа склика:

Зове Богуна, Кривоноса,
Зове і надію одну—
Тимка безталанного сина
Що рано поліг у труну...

До всіх він тепер присягає
І руки до Бога здійма,
Що зве за голоту повстати,
Якій і просвітку нема,

Яку колись в давню годину
Запродав він сам старшині...
І гетьмана голос лунає,
Склика вояків до борні...

Але того гласу не чують
Колишні чубаті брати:
Одні полягли по могилах,
Других змордували кати,

А треті всього одцурались,
Чим перше святились слова...
І гетьман у скруті—розраді,
Як перш до поспільства взива.

„Вставайте, сині мої квіти,
Не гніт перед катом спини,—

Клянусь,—розібью ваші пута,
Свої спокотую вини!

Але перемучені діти
У лави не сходяться тут...
І жде їх безрадісний гетьман,
Аж поки не крикне когут...

Тоді застогнавши сідає
На білого змія—коня,
І лине назад до порогів,
Крізь води й ліси навмання,

І там у печері глибокій
З жалем до хреста припада,
І молить за край свій у Бога,
Та тяжко гіркими рида,

І бьє себе з роспачі в груди,
Клене свій безщасний талан,—
Поки не поляже кістками,
Як здійметься ранній туман...

М. Старицький.

Кінець Дорошенка.

Із запорожжа й гетьманщини
На раду гетьман в Чигирині
В останнє братчиків збірав
Мовчало військо, ніби став
Ущерть наповнений водою,
Як Дорошенко з булавою
Вклонився раді військовій.
І сивоусий кошовий,
Іван Сірко, йому вклонився
Так саме мовчки... І дивився
На їх весь люд, стояв і ждав,
Щоб гетьман слово починав.

—„Я скликав Вас сюди, панове,
Товаришів і всіх братів",—
Немов у дзвона задзвонив
Спотиху гетьман слово в слово—
„Я скликав вас чинити суд
Не над чужою головою,
А над самим оце собою,

І весь у владі вашій тут.
Увесь, братове, перед вами!
Ви знаєте мої діла...
Ви знаєте, яка була
Багата кровью й пожарами
Моя дорога... Та по ній
Не за своїм я йшов прибутком,
Я не журився власним смутком,
Країні рідній я своїй
Служив, як син. Її я волю,
Не мов зіницю ту, беріг...
Я за її нещасну долю
Весь вік боровся, яко міг.
Моя і перша, і остання
Свята мета була—зьєднання
Обох Дніпрових берегів.
Коли б зміг їх обяєднати
І весь народ єдиним взнати,
Ми б не боялись ворогів!.,
Та бач, така вже мабуть доля:
Усюди свари, нелади,
І трупом пахне, де не жди,
Бо де не глянь, скрізь мертве поле!.:"

Замовчав гетьман. Мов очам
Вьявилось мертве теє поле.
—„Не знаю, як, братове, вам..."—
Спотиху гетьман знов глаголе—

„Я ж чую, як серед руїн,
Серед степів осиротілих
І людських трупів почорнілих,
Де часом вкупі бятько й син
Лягли даремне головами,
Лягли одурені братами,—
Ридає рідная земля...
Я чую, як вона словами
Свій жаль і тугу вимовля...
Я чую, як рида Вкраїна,
Убита горем удова:
—„Верніть мені і батька, й сина!
Візьміть собі оті права
Перекидатись булавами,
Од рала пьястись у пани,
Щоб потім темними братами
Орать скрівавлені лани!
Панів за Вислу ви прогнали,
Самим щоб краще панувать,

Щоб те, чого ляхи не вкрали,
Самим вільніще роскрадать...
Ви, мов свиней, четвертували
Панів за ті свої права,
Тепер сами поналивали
Товсіщі вдвоє черева...
О, горе, горенько зі мною!
До кого серцем притулюсь?
Куди старою головою
В лиху годину прихилюсь?.."

Так тяжко плаче Україна,
Дніпрови стогнуть береги,
(Заблисла в гетьмана сльозина),
Сміються ж наші вороги:
—„Огні погаснуть, розлетиться
За вітром попіл по степах
І, кровью, пьяний, край проспиться,
Але у наших вже руках!"

—Бодай ніколи не проснувся,
Коли призначено йому,
Щоб вільний духом—обернувся
Він у раба!.. Свою тюрму
За вільний світ він буде мати
І цілувати канчука,
За шаг продасть сестру і мати,
І батька, й брата ошука.
Нехай ніколи не проснеться
Нікчемний раб! Нехай кона
І, мов трава за вітром, гнеться
На віковічні времена!.."

—„Так, батьку, так!.."—загомоніли,
Мов ліс у бурю, козаки.—
„Пани Вкраїну опосіли
І в крові неньку утопили
Прокляті дуки ницаки!
Усіх їх вивішать не шкода!..."
Гукнули другі: „цитьте! згода!„

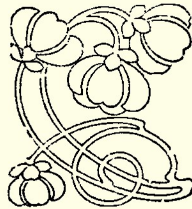
І знову гетьман річ повів!..
І він казав, що вже доволі
Крові даремне й він пролив
І не добув Вкраїні волі,
А тільки більше розорив.
Бо всюди й скрізь сама руїна,
І занепала Україна,
Мов Божий гнів її прибив.

—„Не можу більше я держати
Корогву волі в цих руках.
Нема кому її й оддати...
Візьміть же ви, і у степах,
У комишах переховайте
До часу кращого її!
Мені ж, братове, вибачайте
Гріхи і помилки мої,
Усе, чим винен перед вами!..“

І вмився гетьман враз сльозами,
І золотую булаву
Подав, ридаючи, Сіркові:
—„У Січі-матері на схові
Хай буде...“—мовив і главу
Схилив на плечі кошовому
Сіркові славному старому.
І той у гору руку звів
І Дорошенка булавою
Майнув.—Потряс над головою:
—„До запорожських козаків
Іде вона, як прапор волі.
І буде воля в Січі жить,
Аж поки світ ясний стоїть
І віє вітер в чистім полі!..“

І ніби море заревло
Усе навколо... І гуло
І довго довго не змовкало!
Клялось справдить той заповіт...
А через сотню рівно літ
І Січі-матері не стало...

М. Чернявський.

*
*   *

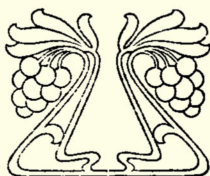
Не лякайсь, що й досі хмари,
Страх з гори на все навис,
Що навкруг погрози й свари
І притихли поле й ліс,
Не лякайсь, що темні ночі
Засліпили кволим очі,
Руки впали в немощних
І несміливий затих!

Там, де хмари, там і бурі:
Вдарить буря й розімчить
Всі страховища похмурі
І засяє знов блакить,
Засміється, ясно гляне,—
Все прокинеться приспане,
І воскресне пишний день
Праці, щастя і пісень,

Все, що чується на силу,—
На порозі кращих літ,
Вгору голову похилу
Підведе—і сміло в світ!
Все нечисте, нице, темне,
Все гнітюче, все нікчемне,
Все, що живить рабський страх,—
Все розібьється на прах.

Майте-ж прапором надії!
Знов озвись, оживши, сміх!
Ділом стануться всі мрії
Літ найкращих молодих!
Воскресайте, сонця діти,
Розсипайте щастя квіти,—
Хай сміється всім блакить
І звитяжський спів дзвенить!

Б. Грінченно.

До броні.

До броні! Настала година слушна
Повстати за край в обороні,
Бо вже доконала неволя страшна.
До броні, славяне, до броні!

Ми тягар срамотних, тяжких кайданів
Носили так довго в полоні,
Що більше не сила терпіти катів...
До броні, славяне, до броні!

Вже села палають, мов чорній той плат,
Закутує дим оболоні,
Як звір скаженіє ненатлий наш кат...
До броні, славяне, до броні!

Геть набік всі чвари й змагання бридке,
Зьєднаймось в братерському гроні,
Всі разом повстаньмо за право людське...
До броні, славяне, до броні!

Нехай загориться одвагою кров,
Хай вихорем зірвуться коні
І в січу славетну нас винесуть знов...
До броні, славяне, до броні!

Чи слави доскочим, чи всі без снаги
Поляжем на матернім лоні,—
Розбуркали лева, – тремтіть вороги!
До броні, славяне, до броні!

М. Старицький.

Хортиця.

Стугонить Дніпро по скелях,
Бьється об пороги;
Все питає: „Де ж ви діти?
Де мої небоги?"

Стугонить Дніпро з порвгів
Лине до Хортиці,
Каже: „Байдо! Де-ж твій город,
Стяг і гаківниці?..

Де та Січа, що як море
Силою кипіла;

Тая воля, що в роздоллі
    Пеклом клекотіла?"

Розвалилися редути
    І рови густою
Од низів і до вершини
    Вкрилися травою.

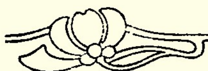
В гранях Січі спить нерушно
    Камьяна планина;
Землю, славою покриту,
    Топче товарина!

На козачім вжитку німці
    Хат набудували;
Грунт пошарпали, побили,
    Ралом заорали.

Воля, ретязем повита,
    В плавнях спочиває;
Слава, кровью нерелита,
    По світу літає.

А Дніпро біжить до моря,
    Все пита Хортиці:
—„Де ж та Січа, де ж той Байда,
    Стяг і гаківниці?"

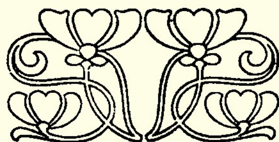
Я. Щоголів.

* * *

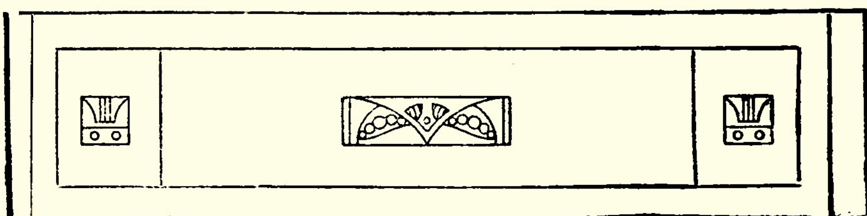
І день іде, і ніч іде...
І, голову схопивши в руки,
Дивуєшся: чому не йде
Апостол правди і науки?!

Т. Шевченко.

II.

З НАСТРОЇВ І ВРАЖІНЬ.

* * *

Минають дні, минають ночі,
Минає літо; шелестить
Пожовкле листя; гаснуть очі,
Заснули думи, серце спить;
І все заснуло,—і не знаю,
Чи я живу, чи доживаю,
Чи так по світу волочусь,
Бо вже й не плачу й не сміюсь...

Доле, де ти? Доле, де ти?
Нема ніякої!
Коли доброї жаль, Боже,
То дай злої, злої!

Не дай спати ходячому,
Серцем замірати,
І гнилою колодою
По світу валятись,
А дай жити, серцем жити
І людей любити,
А коли ні, то проклинать
І світ запалити!

Страшно впасти у кайдани
Умірать в неволі:
А ще гірше—спати, спати,
І спати на волі,
І заснути на вік-віки,
І сліду не кинуть
Ніякого: однаково—
Чи жив, чи загинув...

Доле, де ти? Доле, де ти?
Нема ніякої!
Коли доброї жаль, Боже,
То дай злої, злої!

Т. Шевченко.

Віють вітри.

Віють вітри, віють буйні,
Деревина гнеться;
По-під хату, по-під вікна,
Чорний сум снується.

Стук!—А хто там?—Я, твій Смуток,
Одчини віконце:
Поворкуєм, посумуєм,
Поки встане сонце.

Стук!... Віконце одхилилось,
Сум по хаті вьється...
Віють вітри, віють буйні,
Деревина гнеться...

П. Карманський.

Не дивися на місяць весною:
Ясний місяць наглядач цікавий,
Ясний місяць підслухач лукавий,
Бачив він тебе часто зо мною
І слова твої слухав колись...
Ти це радий забуть? Не дивись,
Не дивися на місяць весною.
Не дивись на березу плакучу;
На березі журливіє віття
Негадає тобі лихоліття,
Негада тобі тугу пекучу,
Що збратала обох нас колись...
Ти це радий забуть? Не дивись,
Не дивись на березу плакучу.

Леся Українка.

Блискавка.

Блискавко темної ночі,
Чом я тебе так люблю?
Чом уночі я не сплю,
Пильно втопляючи очі
В пітьмі ночною добою,
Блискавко темної ночі?
Блискавко, в чім твоя сила?

В тім, що лиш блиснеш огнем,
Темна ніч робиться днем?
Чи мені тим так ти мила,
Що в твоїм з пітьмою бою
Бачу бій мислі живої—
Блискавко, в чім твоя сила?

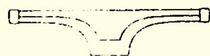
В. Щурат.

Косарі.

Ще роса з житів не спала—
Ми взяли бруски й клепала
І з зорі
Гострим коси, в ручку йдем;
Колос під ноги кладем
До зорі.
Пройдем гони, другі й треті,
А жита, як очерети,—
Не пробьем:
Тягнем коси—так блищать,
Вдарим в жито—аж бряжчать,
Ми все йдем.
Жовте жито переспіло,
Тим і спину надломило,—
Аж болить;
Нуте ж нуте, косарі,
Недалеко до зорі—
Потягніть!
День заходе, сонце сяде,
Кашовар таган наладе
Над огнем;
Сядем ми до казана,
Поїмо куліш до дна
Й оддихнем.
На покоси впали роси,
Не бряжчать об жито коси
На ланах;
І до ранньої зорі
Всі заснули косарі
На стернях.

Щоголів.

Хмари.

Сунуться, сунуться хмари,
Темні, брудні,
Наче злих фурій отари,
Мов ті привиддя, страшні.

Вітер гуде, завиває,
Гілля зелене ламає,
Цвіт молодий обриває—
Цвіт на весні.

„Сонечка, сонечка з неба,
Світла й тепла!
Жити нам, житоньки треба!..
Весно... ти нас завела...“

Туже зелена діброва,
Плаче травиця шовкова,
Хилиться квітка чудова—
Квітка мала.

Сунуться, сунуться хмари—
Думи сумні—
Де ж ви поділися, чари
Мрії щасливі, ясні?

Чи вже вам більш не рясніти,
А чи, як зірвані квіти,
Вьянути тільки й марніти
В серці на дні?

М. Вороний.

Весною.

Тихо та любо на дворі.
Вечір на землю спускається,
В небі займаються зорі,
Мла навкруги розстилається,—
Тихо та любо на дворі!

Степ що—хвилини темніє,
Плине туман по-над річкою,
З-заходу край червоніє
Довгою дивною стрічкою,—
Степ що-хвилини темніє...

Ані шелесне у гаю!
Листя висить, не гойдається.
Змучене серце до краю
Вечером гожим впивається,—
Ані шелесне у гаю!

Співи лунають звабливі,
Ген покотили долиною...
Гетьте, думки полохливі,
Годі лякать домовиною,—
Співи лунають звабливі.

Смерти весною немає,—
Все розцвітає, пишається!
Сором тому, хто вбиває,
Хто над весною знущається,—
Смерти весною немає.

П. Капельгородський.

Сон.

Тихий сон по горах ходе,
За рученьку щастя воде.

І шумлять ліси все тихше,
Сон малі квітки колише.

Спіть, мої дзвіночки сині,
Дикі рожі в полонині!

Не шуміть, ліси зелені,
Спати йдіть, вітри студені!

Квітоньки хай сплять здорові,
Хай їм сняться сни чудові!

Аж на небі зазоріє,—
Сонце їх малих зогріє;

І зогріє, поцілує,
І світами помандрує...

Тихий сон по горах ходе,
За рученьку щастя воде.

О. Маковей

Журба.

Стоїть гора високая,
По-під горою гай,
Зелений гай, густесенький
Неначе справді рай.

Під гаєм вьється річенька,
Як скло, вода блищить;
Долиною зеленою
Кудись вона біжить,

Край берега у затишку
Привязані човни;
А три верби схилилися,
Мов журяться вони,

Що пройде любе літечко,
Повіють холода,
Осиплеться з них листечко,
І понесе вода,

Журюся й я над річкою...
Біжить вона, шумить,
А в мене бідне серденько
І мліє, і болить.

Ой, річенько, голубонько,
Як хвилечки твої,
Пробігли дні щасливії
І радощі мої...

До тебе, люба річенько,
Ще вернеться весна;
А молодость не вернеться,
Не вернеться вона!...

Стоїть гора високая,
Зелений гай шумить:
Пташки співають голосно,
І річечка блищить.

Як хороше, як весело
На білім світі жить!..
Чого ж у мене серденько
І мліє, і болить?

Болить воно та журиться
Що вернеться весна
А молодість... не вернеться
Не вернеться вона!

Л. Глібов.

До моря.

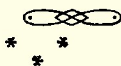
Чолом тобі, синє, широкеє море!
Незглибна безодне, безмежний просторе,
Могутняя сило,—чолом!
Дивлюся я на тебе—і не надивлюся,
Думками скоряюсь, душею молюся,
Співаю величний псалом.

Міцне, необорне!.. Ні грому, ні хмари
Не страшно тобі, не боїшся ти кари,—
Само собі висший закон!
Звабливе, роскішне! В тобі й раювання,
І мрія солодка, і втіха кохання,
І любий та лагідний сон...

Прийшов я до тебе змарнілий та бідний,
Проте ж не чужий, але близький та рідний,
Тобі бо іздавна я свій.
Ось я з тобою душею зливаюсь,
В просторі блакитнім на хвилях гойдаюсь,
Втопаю в бездоні твоїй!...

Як ти неосяжне, хистке, таємниче,
Як ти чарівливе, як ти бунтівниче,
Така ж і душа у співця;
Тому і до тебе вона так прихильна,
Що пут і кайданів не зносить, і вільна,
Бурхає, як ти, без кінця.

М. Вороний.

* *
*

Чогось так сумно... Повиті млою,
Стоять в задумі стрункі тополі;
З вершин Бескида пливе росою
Вівчарська пісня, а—тут на долі
Чогось так сумно...

Чогось так сумно... З гробів несеться
Якесь таємне сумне квиління;
Співають півні, і серце бється:
Скінчиться швидко моє терпіння?
Мені так сумно!...

Чогось так сумно... Посеред лугу
Снуються мари, а в темнім борі
Пугач заводить тужливо: Пугу!
Розлився сумерк, померкли зорі—
Чогось так сумно...

П. Карманський.

Виклик.

Ніч яка, Господи, місяшна, зоряна!..
Ясно, хоч голки збирай...
Вийди, коханая, працею зморена,
Хоч на хвилиночку в гай!

Сядем у купі ми тут під калиною—
І над панами я пан...
Глянь, моя рибонько,—срібною хвилею
Стелеться полем туман.

Гай чарівний, ніби промінням всипаний,
Чи загадався, чи спить?
Он на стрункій та високій осичині
Листя пестливо тремтить;

Небо незміряне всипано зорями—
Що то за Божа краса!
Перлами—зорями теж під тополями
Грає перлиста роса.

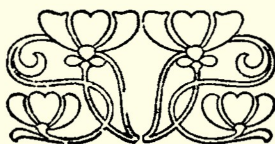
Ти не лякайся-но, що свої ніженьки
Вмочиш в холодну росу;
Я тебе, вірная, аж до хатиноньки
Сам на руках однесу.

Ти не лякайсь, що замерзнеш, лебедонько:
Тепло—ні вітру, ні хмар...
Я пригорну тебе до свого серденька,—
А воно ж палке, як жар.

Ти не лякайсь, аби тута підслухали
Тиху розмову твою;
Нічка поклала всіх, соном окутала—
Ані шелесне в гаю!

Сплять вороги твої, знуджені працею,—
Нас не сполоха їх сміх...
Чи ж нам, окривдженим долею клятою,
И хвиля кохання—є гріх?

М. Старицький.

Жайворонок.

Я молодий, веселий птах,
Лечу, як вітер в небесах—
З пісень моїх все ллється сміх,
Весняний спів для всіх!

Хай буря грає,—я сміюсь,
З новою піснею несусь—
За мною вслід вже сходить світ,
Весна розсипле цвіт!

Не плачте, люде, над дітьми —
Вони побачуть, як не ми,
Зелену ярь, як сонце з хмар
Розсипле злотий чар!

По бурі буде ясний день,
Зійде зерно із ваших жмень,
Веселка там заблисне вам,
Сповістить весну нам!

Засяє сонце, втихне плач,
Зерно збіратиме сівач—
Засвітить лан, як океан,
Розсиплеться туман!

Я чую серцем, знаю я,
Що пісня справдиться моя,
Мені в очах яснів шлях:
Я Божий віщий птах.

Лечу, співаю ніч і день,
А сміх бренить з моїх пісень,
Бренить одна, як дзвін, струна:
Весна іде, весна!

В. Пачовський.

*
* *

Пьяніть себе, чим хочете, пьяніть!
Чи правдою і добрими ділами,
Чи кривдою і тяжкими гріхами
Впивайтеся, як хочете ви жить!

Впивайтеся високими думками,
Вино кохання пийте кожну мить,
Щоб голову і серце звеселить,
Щоб не ридать крівавими сльозами.

Впивайтеся, бо тільки пьяні очі
На божий світ дивитися охочі:
Тверезому не можна втішно жити,

Тверезому не світять ясні мрії.
Не гріє сонце правди і надії!..
Пьяніть себе, чим хочете, пьяніть!

Л. Славінський.

* * *

Як побачиш сліпця, що край шляху пристав,
І трівожно шукає дороги,
Приступи, роспитай і на путь його справ,
Роз'ясни йому хвилі трівоги.

Глянь—це я. Морщина побрала чоло,
Буйний волос инеєм укрився;
Провалилось життя, мов з водою пішло,
Завчасу я журбою упився.

Із потоку життя я знімав рамена
І благав на колінах підмоги;
Але ти перейшла, мов царівна грізна,
І лишила мене край дороги.

Рік за роком минав, я в роспуці ридав,
А з сльозами я виплакав очі,
І тепер я ослаб, серед шляху пристав,
Серед тучі, і громів, і ночі.

Ти могла мене знять по-над земські світи
І зробить самим Ікаром богом...
А тепер я сліпцем волочусь без мети,
А мій лан спочиває облогом.

Приступи, подивись і на путь мене справ,
Роз,ясни мені хвилі тревоги!—
Я втомився, ослаб, серед шляху пристав
І трівожно шукаю дороги.

П. Карманський.

„Палімпсест“.

Коли в манастирях був папірусу брак,
Ченці з рукопису старе письмо змивали,
Щоб написати знов тропар або кондак,
І „палімпсестом“ той рукопис називали.
Та диво! Час минав—і з творів Іоанна
Виразно виступав знов твїр Арістофана.

Коханая! Душа моя—той палімпсест.
Три роки вже тому, твій образ чарівливий
І усміх лагідний, і голос твій, і жест
В душі я записав,—зворушений, щасливий.
хоч виводив час на ній своє писання,—
Твій образ знов повстав, і з ним моє кохання!

М. Вороний.

Ein Lied ohne Kland.

Якби мої думи німії
Та піснею стали без слова,
Вони б тоді більше сказали,
Ніж вся моя довга розмова.

Якби мої думи німії
На струни пророчисті впали,
Зайшлись би плачем тії струни
І сміхом дитячим заграли.

Мов хвиля морська в сумну бурю,
І темна, й блискуча, й раптова,
І сонцеві рідна, й безодні
Була б моя пісня без слова.

Важке побережне каміння
Зрива переможнеє море;
Невже переможная пісня
Важкого жалю не поборе?

Невже моя пісня не хвиля?
Ой, леле! Даремні питання...
Німі мої думи, а руки
Дають лиш німії стискання.

Леся Українка.

Непевність.

Якби знаття, що треба жить
І сподіватись, і бажати,
То жив би так, щоб кожну мить
Для цілі однії оддати,
Щоб і хвилини не згубить,—
Якби знаття, що треба жить!

Якби знаття, що все дарма
Що в руху вічному створіння
Мети ніякої нема,—
Навіщо радощі й боління
Навіщо нам і жизнь сама
Якби знаття, що все дарма!

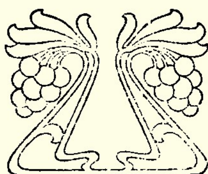
В. Самійленко.

* * *

Важко, не стрінувши в людях привіту,
Одгуків серця на рухи живі,
Марно розвіяти душу по світу,
Вмерти—і здатись на їжу черві!...
Важко... А скільки нещасних на світі,
Скільки занедбано кращих сердець!
Всі оті душі, любовью зогріті,
Може в найкращий сплелися б вінець
Нашій убогій, нікчемній годині,
Хворій, недужій, безсилій добі,
Нашій забутій і бідній країні...
Де ж ви, о люде,—до гурту пробі!

М. Чернявський.

Суботи св. Дмитра.

Був день осінній. Сіра мла
Габою землю одягла,
І сіяв дощ. Ішла пора
Поред суботами Дмйтра.
А й досі наш веселий край
Шанує щиро той звичай,
З котрим ще прадіди жили
Й нащадкам в рід передали,—
Щоб в ті суботи поминать,
Кого нам приязно згадать.
І взявши карту, щоб на ій
Писать споминник дорогий,
Я в думці враз перелетів
Ряди похованих годів.
Як в темну нічь, в таємнім снї
Тоді побачились мені,
Що з щирокоханих могил
Встають ряди безсмертних сил,
І безборонно ті ряди
Ідуть—невідомо куди...
Он—ветхі деньми. В очах їх,
Колись блискучих і живих,
Утома, горе і годи
Зробили буріння сліди.
Надій в їх серці не живе,
Ні що їх далі не зове,
Ні що не кличе їх назад,—
Недбало йде оджживших ряд...
О, помяни, мій Боже, їх
У житлах праведних Твоїх!..
Дивлюсь—в красі і мочі літ,
Як в день весняний первоцвіт,
На зорях щастя, зорях сил
Встають юнаки із могил.
В їх чистих душах теплінь мрій,
В їх очах світить блиск надій,
Вони минулим не живуть,
Вони чогось од долі ждуть;
На те й уваги їм нема,
Що їх дорогу перейма
Нещадно смерти грізна тінь,
І жде в землі холодна тлінь...
О, помями, мій Боже, їх
У житлах праведних Твоїх!..
І знову падають важкі
На землю з пишних трун кришки:
Встають з їх лади.—О, не там,

Цариці світа, жити б вам!
Огрядні, постаттю гінкі...
На чолах мраморних вінки;
Біліш од мату білих шат
На рамях їх прозорний мат.
Я бачу іскри їх очей,
Я чую голос їх річей;
Я памятаю грізний час,
Як їх останній погляд гас
Як не хотілось кидать їм—
Тоді безсумно-молодим—
Те, що любилось на землі,
Й чого нема в могильній млі...
О, звесели, мій Боже, їх
У житлах праведних Твоїх!..
І тих, хто тут без смутку жив;
І тих, хто страждав і терпів,
І хто був грішний, хто святий—
Їх дії милостю покрий!..

Я. Щоголів

*
* *

Засвітим сьогодні вечірні огні
Згадаєм леґенди, що снились мені.
Засвітим сьогодні в останнє огні.

Зачинем, запнемо в кімнаті вікно:
Погасло життя, догоріло давно.
Зачинем, запнемо в кімнаті вікно.

Я пісню заплачу без звуків, без слів,
Вернуся до тебе із цвинтарю днів.
І пісню заплачу без звуків, без слів.

Я пісню заплачу, впаду до колін.
Зведуся з могили, з-під денних руїн.
Я пісню заплачу, впаду до колін.

Погасим сьогодні вечірні огні.
Забудем леґенди, що снились мені.
Погасим сьогодні навіки огні.

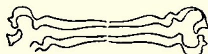
Я. Савченко.

*
* *

Сонце заходе, цілуючи гай;
Квіти кивають йому на добраніч,
Шепчуть, листочки звиваючи на ніч:
„Не покидай, не покидай!..
„В рідному краї нам долі нема:
Бурі нас нищуть, пригноблює тьма,
Студють морози...
Цвіт наш, красу нашу—гублють усе!
З півночі вітер з собою несе
Люті погрози...
Мало зазнали ми світу й тепла:
Холод, тумани та сіра імла—
От наша доля!
Пасербам в рідній своїй стороні
Нам хіба тільки ввижається в сні
Щастя та воля".
Сонце заходе, цілуючи гай;
Квіти кивають йому на добраніч,
Шепчуть, листочки звиваючи на ніч:
„Не покидай, не покидай!"

М. Вороний.

Пісня.

Повій, вітре, на Вкраїну,
Де покинув я дівчину,
Де покинув чорні очі...
Повій, вітре, опівночі.

Між горами там долина,
Там біленькая хатина;
В тій хатині голубонька,—
Голубонка—дівчинонька.—

Повій, вітре, до схід сонця,
До схід сонця, край віконця;
Край віконця постіль біла,
Постіль біла, дівча миле.

Повій, вітре, тишком-нишком
Над рум'яним білим личком;
Над тим личком нахилися,
Чи спить мила,—подивися.

Як спить, мила, не збудилась,—
Згадай того, з ким любилась;
З ким любилась і кохалась
І кохати присягалась.

Як забьється їй серденько,
Як дівча зітхне тяженько,
Як заплачуть чорні очі,
Вертай, вітре, к полуночі!

А як мене позабула
І другого пригорнула,
То розвійся край долини,—
Не вертайся з України...

Вітер віє, вітер віє,
Серце туже, серце мліє.
Вітер віє, завиває,
З України не вертає.

С. Руданський.

Хустина.

Пролітала зозуленька
Через ясний бір;
Завітала дівчинонька
До козака в двір.

—„Здоров, милий, чорнобривий!
Чи мене пізнав?
Як з иншою повінчався,
То ще ж не стривав!...

Та не схиляй головоньки,—
Не корить прийшла:
Була б довго та розмова,
Година ж мала:

Уже стоїть осідланий
Твій кінь воронець,—
Треба хутко знаходити
Розмові кінець.,.

Од'їзджаєш ти, козаче,
У непевну путь,
Може тобі доведеться
І руки згорнуть.

То ж колишня твоя мила
Прощатись прийшла,
Та гостинця на прощання
Тобі принесла:

Памятаєш мережану
Хустину мою?
На весілля готувала,—
Цього не втаю!

Не здалася хустиночка
На весілля нам...
Але ж—тобі готувала,
Тобі і оддам.

Нехай здасться хустиночка
Не на те, щоб гнить,—
А для слави козацької
Сідельце укрить.

Добре ж твоє, козаченьку,
Серденько воліло,
Виступаєш з товариством
За святеє діло.

Хай Господь тебе провадить
У тую дорогу,
Нехай доля над ворогом
Судить перемогу!

Коли ж будеш незрадливим,—
Хай доля сприяє,
Нехай щастя ця хустина
Тобі привертає!

Повертайсь тоді додому
Із військом щасливо,—
Хай росплете твоя жінка
Коникові гриву!...

Коли ж в ділові святому
Зрадиш, казаченьку,—
Хай натрапиш, вертаючись,
На злу доріженьку.

Хай тоді у чистім полі
Ти марно загинеш—
І моєю хустиною,
Собі руки вкриєш!

Памятай же тее слово;
Що тут говорила,
Як прощатись приходила
Незвінчана мила"!

По тій мові пішла з двору,
Тихо біля хати,
Тільки чутно, як голосить
Жінка у кімнаті...

Олена Пчілка.

*
* *

То літньої ночі було на Дніпрі...
Чудової теплої ночі!
Горіли бриллянти в небеснім шатрі
І очі зоріли дівочі...
То літньої ночі було на Дніпрі...

Як тихо та любо було навкруги!
Все лагідним сном спочивало.
На гори, долини, Дніпра береги.
Роскинула ніч покривало.
Як тихо та любо було навкруги.

І серце спочило в щасливому сні,
Трівоги його не лякали,
Розмова солодка і очі ясні
Голубили і колисали...
І серце спочило в щасливому сні...

Як буря, хвилина страшна надійшла!
І серце немов яка сила
Схопила в обійми, кудись понесла,
І довго шалено крутила...
Як буря, хвилина страшна надійшла!

То літньої ночі було на Дніпрі...
Чудової, теплої ночі!
Горіли бриллянти в небеснім шатрі.
І очі зоріли дівочі...
То літньої ночі було, на Дніпрі.

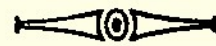
М. Вороний.

Перемога.

Довго я не хотіла коритись весні,
Не хотіла її вислухати;
Тії речі лагідні, знадні, чарівні
Я боялась до серця приймати.
„Ні, не клич мене, весно—казала я їй,—
Не чаруй і не ваб надаремне.
Що мені по красі тій веселій, ясній?
В мене серце і смутне, і темне.
А весна гомоніла: „Послухай мене!
Все кориться міцній моїй владі:
Темний гай вже забув зімування сумне
І красує в зеленім наряді;
Темна хмара озвалася громом гучним,
Освітилась огнем блискавиці;
Вкрилась темна земля зіллям-рястом дрібним,—
Все кориться мені, мов цариці.
Хай же й темнеє серце твоє оживе
І на спів мій веселий озветься,
Бо на нього озвалося все, що живе,
В тебе ж серце живе, бо ще бьється".
Тихо думка шепоче: „Не вірь тій весні..."
Та даремна її осторога,—
Вже прокинулись мрії і співи в мені...
Весно, весно, твоя перемога!

Леся Українка.

У вечері в хаті.

Глибоким, тихим вснуло сном
Усе кругом.
Лиш вітер виє під вікном
Сумний псалом.

Крізь шиби невиразно чуть
То там,—то тут,
Як краплі дощеві падуть
Важкі, мов ртуть.

І в двері чути легкий стук:
Стук-стук, стук-стук!...
Таємний, добре знаний звук
Незримих рук.

Хто йде?—питаюсь мов зі сна—
„То я, то я,
Твоя товаришка давна,
Нудьга, нудьга".

Б. Лепкий.

Фантастичні думи, фантастичні мрії.

Як-би знав я чари, що спиняють хмари,
Що два серця можуть ізвести до пари,
Що ламають пута, де душа закута,
Що в поживу ними зміниться й отрута,—
То тебе би, мила, обдала їх сила,
Всі в твоїм би серці іскри погасила,
Всі думки й бажання за одним ударом.
Лиш одна любов би вибухла пожаром,
Обняла б достоту всю твою істоту...
Мислі б всі пожерла, всю твою турботу...
Тільки мій там образ і ясніє, й гріє...
Фантастичні думи! фантастичні мрії!...

Якби я був лицарь і мав панцирь добрий,
І над всіх був сильний, і над всіх хоробрий,
Я би з перемоги—вороги під ноги,
Що мені до тебе не дають дороги!
Я б добувсь до тебе через мури й стіни,
Я побив би смоки, розметав руїни,
Я б здобув скарби всі, що їх криє море,
І до ніг твоїх би положив, о зоре!..
Де б тебе не скрито, я б зламав верії..
Фантастичні думи! фантастичні мрії!..

Як би я не дурень, що в думках лиш кисне,
Що співа і плаче, як біль серце тисне,
Що будуще бачить людське і народне,
А в сучаснім блудить, як дитя голодне;
Що із неба ловить зорі золотії,
Але до дівчини приступить не вміє;
Ідеали бачить геть десь за горами,
А живеє щастя з рук пустив без тями;
Аж тепер, запізно, плаче та дуріє...
Фантастичні думи, фантастичні мрії!...

І. Франко.

*
* *

Ой, не квітни, весно,—мій народ в кайданах
Мій народ в задумі,
Очі його в стумі,
Серце його в ранах,
А життя в туманах.

Ой, не квітни, весно, пишними квітками,
Бо народ мій встане,
Розібьє кайдани,
Вкриє світ димами,
А поля тілами.

Ой, не квітни, весно: глянь, находять хмари,
Тучою чорніють,
Гнівом червоніють...
Ой, ті хмари—кари...
Смерть вам, яничари!

О. Олесь.

Втоплений бог.

„Виринай, наш боже!“

1.

Ще у далекі дитячиї роки,
Як відбувались ті нудні „уроки“,
Та як леґенди я київські вчила,—
Туга дитячую душу гнітила:
Так було шкода “язичників“ бідних,
Мов би окривджених братіків рідних!
Як вони серцем своїм умлівали,
Як під горою гукали-ридали!
Бога-ж Перуна,—для їх пресвятого!—
Люде чужії з узгірья крутого,
Владу забравши, схотіли звалити
Та у Дніпрі повноводім втопити!

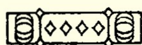
2.

Гнулись підмости, тріщало галуззя,
У високості звивалось мотуззя
І обвивало Перунові плечі;
Разом летіли й образливі речі
Згору,—до його, Перуна старого;—
Берег від гуку лунав навісного!
І подолали, стягли з високості,—
Стали сами на високім помості.
Бога-ж Перуна котили до кручі,
Пхали у хвилі весняні, кипучи.
Ось він летить серед хижого крику,
Пада в Дніпрову безодню велику.
Бідні „язичники“ все теє бачуть,
Руки ламають, гукаючи плачуть:

„О, видибай-же, Перуне, наш Боже!..“
Та вже в біді тій ніхто не поможе!
В хвилях холодних, важких, каламутних,
Але великих, глибоких, могутних,
Згинув—поринув Перун—і не зринув...

Бог той колишній навіки там згинув!..
Шкода, кажу, було, в літах дитячих,
Бідних „язичніків“, хоч і „не зрячих.“
Шкода було їх душі; увижалась—
Ятрена рана, що в серці зосталась
В їх від утрати й від тої наруги,
І—від тяжкої, великої туги.
Жаль їх було!.. Та чи я те гадала,
Щоб я сама тої згуби діждала:
Як мого бога з ясних високостів,
З гарно збудованих в думці помостів,
Хижії люде стягли, подолали,
В вир, у багнюку життя утоптали!
І я, мов давні „язичники“ бідні,
Слала до бога благання послідні:
„О ти, святий ідеале, мій боже!
Ти, моє ясне боговище гоже!
Вирины!..“ Та ні, воріття вже не має,
Тільки журба мені серце діймає,—
Що тая хижа, владарная сила
Бога мого подолала, втопила!..
І по-над берегом все я блукаю,
Бога із хвилі життя виглядаю...

Кочубеївна.

Догаресса.

По синьому небу
Плив місяць в ночі
І в морі проміння
Купав, пливучи.

І тихо над морем
Лев-город дрімав.
Сон очі з півночі
Йому посклепав.

І спали канали
В чутких берегах,
Стрімка кампанілла
Стояла вся в снах.

В дворці мармуровім
Дож тільки не спав,
До його старого
Лиш сон не злітав.

І чує—внизу там
Гитара дзвенить...
І баче—в гондолі
В плащі хтось стоїть...

Стоїть і співає,
Ставний, молодий,
Як рицарь відважний,
Як місяць—блідий.

Блага догарессу
Красуню ясну,
Хоч тільки про погляд,
Про зустріч одну...

І слово до слова
Дож чує в вікно,
І кров в нім заграла,
Мов добре вино.

Схопив, набиває
Важкий самопал.
Націливсь... і ахнув
Луною канал!..

А той скинув руки,
Хитнувся, упав,
Порожню гондолу
На мить розгойдав.

Спустивши завісу,
Дож ліг спочивати:
„Тепер уже більше
Не буде співати!"

А вранці до дожа
Служки стукотять.
Ввійшли і спинились,
І стали, й мовчать.

І чує дож лихо.
Пита-за яким
За ділом незвані
Вони перед ним?

І ті йому: „Пане!
Не наша вина...
Вночі догаресса
Упала з вікна..."

Як скинутий вихром
Дож з місця схопивсь,
В гондолі на морі
Ту ж мить опинивсь.

І сіті у море
Велить закидать,
Велить догаресси
У морі шукать.

І кидають сіті,
Волочать по дні
І лиш баговиння
Знаходять одні.

І дож у гондолі
Стоїть, дожида,
Що дасть йому, верне
Морськая вода.

І скрикнули слуги:
„Піймали!.. Знайшли!"
І сіті з вагою
З води підняли.

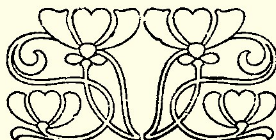
В гондолу їх тягнуть,
Вода з їх біжить...
Юнак молоденький
В сітях тих лежить:

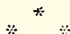
В єдвабнім камзолі
В плащі дорогім,
На стьожці шовковій
Гитара на нім...

І з ним догаресса
Лежить молода...
Стікає з їх в море
Як сльози вода...

І оком безумним
Їх дож обійняв
І знак знов у море
Пустити їх дав.

М. Чернявський.

Ластівко, вийди! Я жду тебе, жду!
Тихо, і ясно, і пусто в саду.
Сплять кипариси, дрімають гранати,
Ніч роскидає сріблястії шати...

Кедр до мімози схилився і спить,
Ніжно мімоза щось кедру шумить.
Море купається в місячнім світлі,
Дихають важко троянди росквітлі.

Ластівко, вийди! я жду тебе, жду!
Тихо, і ясно, і пусто в саду...
Сплять кипариси, дрімають гранати,
Ніч над землею роскинула шати.

О. Олесь.

Contra Spem Spero!

Гетьте, думи, ви, хмари осінні!
То ж тепера весна золота!
Чи то так у жалю, в голосінні
Проминуть молодії літа?
Ні, я хочу крізь сльози сміятись,
Серед лиха співати пісні,
Без надії таки сподіватись,
Жити хочу! Геть думи сумні!
Я на вбогім сумнім перелозі
Буду сіять барвисті квітки,
Буду сіять квітки на морозі
Буду лить на їх сльози гіркі.
Я на гору круту кремяную
Буду камінь важенькій здіймать
І, вагу несучи ту страшную,
Буду пісню веселу співать.
Я у темную нічку невидну
Не стулю й на хвилинку очей,
Все шукатиму зірку провідну,
І шукатиму безліч ночей.
Так!—я буду крізь сльози сміятись,
Серед лиха співати пісні,
Без надії таки сподіватись,
Буду жити! Геть, думи сумні!

Леся Українка.

Розбите серце.

Я бачив, як вітер березку зломив:
Коріння порушив, гілля покрушив
А листя не вьяло і свіже було,
Аж поки за гору вже сонце зайшло.

Я бачив, як серну підстрелив стрілець:
Звалилася, бідна,—прийшов їй кінець;
Боротися з смертю було їй не в міч,
Одначе боролась, поки зайшла ніч.

Я бачив—метелик поранений млів:
Крильце перебите на сонці він грів;
Ще трошки пожити на думці було,
І може пожив би, та сонце зайшло.

На світі у кожного сонце своє...
Любенько живеться, як сонечко є;
А згасне те сонце—і жити шкода:
На світі без сонця усе пропада.

В. Александров.

Літня ніч.

Нічко лукавая,
Нічко цікавая,
Нащо людей чарувать?
Квітами віяла,
Зорями сіяла...
Як тії зори достать?
Їх не спіймаємо!
Нічку спитаємо,
Що вона людям дала?
Мрією новою
Пісню чудовую,
Наче отруту влила.
Ні, не отрутою—
Мятою, рутою,
Віяла нічка в вікно...
Спать не хотілося,
Серцю приснилося
Все, що минуло давно.

О. Романова.

* * *

Краю мій рідний, занедбаний краю,
Де ж те сподіване щастя твоє?
Крається серце од болю, одчаю,
Як тільки долю твою нагадаю —
Горе моє!..

М. Вороний.

Нічною добою.

Серед неба високого срібний місяць став,
Тихую, притихую нічку Бог послав.

Задрімали клопоти, праця засипа,
В мріях пишно-радісних щастя потопа.

Тільки горе-гадина, що лякалось дня,
Ворушитись в темряві дужче починa.

Ширше ж, срібний місяцю, промінням сипни,
В вікна бідолашнії пильно зазирни!

Може, як осяється темрява німа,
Горенько вгамується й серце задріма.

Дніпрова-Чайка.

Осіння ніч.

Листками вітер котить
І кидає в болото;
Стежками по під гаєм
Бездомний сум блукає.

Обходить перелоги,
Рахує панські стоги;
Обходить хлопські ниви,
І плаче нещасливий.

Там лан, як полонина;
Там стерня, як щетина,
Там Скирти наче вежі,
А тут лиш межі, межі.

Там збіжжа, як би злото,
А тут стерня, болото.
І кров, і поту ріки —
І так на віки, віки.

Високо по-над гаєм
Буйний орел літає,
Голодний зайчик скаче...
Над полем смуток плаче.

Б. Лепкий.

*
* *

Не забудь, не забудь
Юних днів, днів весни,
Путь життя, темну путь
Прояснять вони.

Злотих снів, тихих втіх,
Щирих сліз і любви,
Чистих поривів всіх
Не стидайсь, не губи,—

Бо минуть; далі труд
В самоті і глуші:
Мозолі наростуть
На руках і душі.

Лиш хто любить, терпить,
В кім кров живо кипить,
В кім надія ще—лік,

Когоб їй ще манить,
Людське горе смутить,
А добро веселить,
Той цілий чоловік.

То ж як всю життя путь
Чоловіком цілим
Не прийдесь тобі буть,
Будь хоть хвилечку ним.

А в поганії дні
Болотнянії дні
Як надія пройде
І погасне чуття.

Як з великих доріг
Любви, бою за всіх
На вузькі та круті
Ти зійдиш манівці,

Зсушить серце жура,
Сколють ноги терни,
О, тоді май життя
Вдячно ти спомьяни!

О, тоді ясні сни
Оживлять твою путь...
Юних днів, днів весни
Не забудь, не забудь

І. Франко

*
* *

Стогне вітер. Плаче дощик
Дрібненько, дрібненько.
Кажуть квіти: „Ми конаєм!“
Тихенько, тихенько.

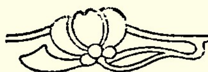
Стогне вітер. Плачуть квити:
„Ой, мамо!.. Ой, леле!
Чому доля, злая доля
В болото нас стеле?“

Стогне листя, все зелене:
„Конаєм, конаєм!..
За що вітре, за що буйний?
Скажи нам—благаєм“.

Стогне вітер, каже буйний:
„Караю, караю!“
„За що, вітре, за що любий?“
„Не знаю, не знаю!“...

І стинає, як косою
Стинає, стинає...
Тільки хмара, тільки темна,
Схилившись ридає.

М. Жук.

* * *

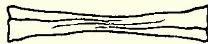
В болотах жаби рай знайшли
І там плодились і згнивали,
А десь над ними клекотали
В повітрі чистому орли.

І туркіт жаб, і дух гнилий
До їх туманами знімались,
І до болот орли спускались,
І виливали гнів палкий.

Та жаби, всі в сітках турбот,
На клект орлячий не вважали;
Жили, плодились і згнивали
В багні смердячому болот.

І повні скорбного чуття,
Орли за хмарами літали
І ситих жаб уже не звали
З болот до вищого життя.

О. Олесь.

Гном і чорт.

Розчинивсь безшумно грот.
Вийшли з гроту гном і чорт.
Вийшли згинці, потайком.
„Скучно"—шепче гному чорт,
„Скучно"—плаче тихо гном.

Мертва тиш лежить кругом.
„Потанцюймо"—просить гном.
„Неохота"—каже чорт.
„Потанцюймо" просить гном
„Страшно йти мені у грот".

Стали поруч в темноті.
Чорт танцює на хвості,
Скаче гном, в долоні бьє,
Ніжно чорта обівьє
І стрибають в темноті.

Тьма заснула мертвим сном.
„Скучно, тоскно"... хлипа гном,
„Краще підем спать у грот
Я втомився танцювать".

„Будем в гроті знову спать“
Журно шепче гному чорт.
. . . .
Зачинивсь безшумно грот.
Зникли в гроті гном і чорт.

Я. Савченко.

* * *

З журбою радість обнялась...
В сльозах, як в жемчугах, мій сміх.
Із дивним ранком ніч злилась,
І як мені розняти їх?!

В обіймах з радістю журба.
Одна летить, друга спиня...
І йде між ними боротьба,
І дужчий хто — не знаю я...

О. Олесь.

* * *

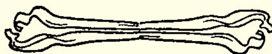
Хмари—думи ростять над горами
І співають в лісі плачучи ялини,
Бо їх холод кута вічними снігами,
Хмари—думи ходять над горами...

Думи тихі, сповненії співів,
Неземних, високих, змінюють тумани,
І пливуть далеко, повнії замірів
Думи гірські, сповненії співів...

Хмари сизі, владарі гармоній
Од людей далекі, золотом откані,
Чом не чуть вам горя в співові сімфоній,
Хмарам сизим, сповненим гармоній?

Там он сосни... тихо плачуть, гинуть
І завмерлу землю сніг довічний криє,
А байдужі хмари десь у далеч линуть:
Хмари, гляньте! —там ялини гинуть!..

Х. Алчевська.

* * *

Я ходив у поле, щоб розвіять тучу,
Щоб вітрам оддати смуток і наругу,

Щоб не бачить горя, щоб не чуть ридання,
Хоч на мить забути людськії страждання.

І зустрів там волю, з нею привитався,
Та про щастя, долю в неї роспитався.

Там мене повітря свіже обнімало,
Сонечко ласкаве щиро цілувало.

І квітки барвисті в чарах милування
Лепетали стиха про красу й кохання.

Спів бренів пташиний і лунав степами,
То злітає до сонця, то котивсь ярами.

Гай, прибравшись пишно у роскішні шати,
Усміхавсь, моґутний, кликав гостювати,

А в небесних хвилях соколи літали
Про життя привільне голосно гукали...

Набіравсь я сили, упивавсь красою,
Щоб сміліш бороться з лихом та журбою.

П. Тенянко.

Моє щастя.

Моє щастя ти в мене украла
І глузуєш із мене... Дарма!
Йому щастя даєш ти, й для тебе
Слів докірливих в мене нема.

Та не все ще ти в мене забрала:
Мої згадки зостались мені,
Мої згадки, про його, про перші
Дні кохання, як сонце, ясні.

Тепер, бачиш, яка я багата?
Не глузуй же! Мене не займай!
Я сховаюсь од вас, я ніколи
Не прийду засмутити ваш рай.

Тільки ж знай, коли ти нещасливим
Його зробиш на мить на одну,—
О, я серцем своїм те почую
І тоді... я тебе прокляну.

М. Загірня.

Метеор.

Ось блиснув метеор і згас,
Як у житті щасливий час.

І на всесвітнім цвинтарі
Лягли десь відламки зорі.

Так роспадаються світи,
Живуть і гинуть без мети.

І всі вони—один цвинтарь,
А їх творець—старий гробарь.

Усе по радощах марних
Гребе у безвістях сумних.

О. Маковей.

*
* *

Снуюсь самотою, з сестрою нудьгою,
І слухаю скорбних душевних хвилінь.
Іду, а за мною товпляться юрбою
Заплакані мари забутих терпінь.

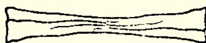
Як ті немовлята, квилять і ридають,
Хапаються жадно моїх лахманів.
І зойком роспуки благають, питають:
Куди ідеш, отче, од власних синів?

Бажаєш зректися, бажаєш покинуть
Дітей свого серця і свого чуття?
Гадаєш, ідеї так легко загинуть
В мутних і бурливих струях забуття?

Ні, отче ми вірні. Підем за тобою,
Як сумерки горя, що йдуть за сліпцем;
Будемо впиваться твоєю журбою,
Аж доки з тобою в труну не підем.

Снуюсь самотою, з сестрою нудьгою,
І слухаю скорбних душевних квилінь.
Іду, а за мною товпляться юрбою
Заплакані мари забутих терпінь.

П. Карманський.

*
* *

Не гудуть похоронні дзвони,
І з кадильниць не куриться дим:
Я справляю в душі похорони
Сподіванням і снам золотим.

Прощавай, моя весно прекрасна!
Прощавайте, надії мої!
Вас зірвала зіма передчасна,
Що зморозила серце мені.

Без ридання, зітхань, голосіння
Поховав свою чисту любов,—
Домовиною нічка осіння,
Чорне небо—жалоби покров.

Дрібних сліз проливати не треба—
Не поможуть безсилі плачі!
Замість мене з осіннього неба
Заридають холодні дощі.

Д. Загул.

*
* *

Лиш тільки ляже морок ночі—
Примчиться вершник на коні,
Зупинить льот. І жде. І хоче
Сказать крізь вікна щось мені.

Він жде суворий і безликий
О, чує серце жереб свій.
Але танцюю танець дикий
Серед паяців і повій.

Він жде, таїть злобу глухую.
В руках шолом і меч стальний.
А я роспутно бенкетую—
Безкровний, жовтий, восковий.

Басує кінь. О, знаю, знаю...
Минути чергу не дано.
І сміхом жах свій закриваю,
І не дивлюся крізь вікно.

Хоч прийде час—і я зумію
Зустрітись з чорним віч-на-віч.
В останній раз я опьянію
І пьяний вийду в вохку ніч.

Я. Савченко.

*
* *

„Жены русськія всплакаша ся.“

Де не лилися ви в нашій бувальщині,
Де, в які дні, в які ночі —
Чи в половеччині, чи то в князівській удальщині,
Чи то в козаччині, лядщині, ханщині, панщині,
Руськії сльози жіночі!

Скілько сердець розривалось ридаючи,
Скілько звялили страждання!
А як же мало таких, що міцнили складаючи
Слово до слова, в безсмертних піснях виливаючи
Тисячолітні ридання!

Слухаю, сестри, тих ваших пісень сумовитих,
Слухаю й скорбно міркую:
Скілько сердець тих розбитих, могил тих розритих,
Жалощів скілько неситих, сліз вийшло пролитих
На одну пісню таку?

Ів. Франко.

Княжна.

(Пролог).

Зоре моя вечірняя!
Зійди над горою,—
Поговорим тихесенько
В неволі з тобою.
Роскажи, як за горою
Сонечко сідає,
Як у Дніпра веселочка
Воду позичає;
Як широка сокорина
Віти роспустила,
А над самою водою
Верба похилилась.
Аж по воді розіслала
Зеленії віти,
А на вітях гайдаються
Нехрещені діти.
Як у полі на могилі
Вовкулак ночує
А сич в лісі та на стрисі
Недолю віщує;
Як сон—трава при долині
В ночі розцвітає,—
А про людей—та нехай їм!
Я їх, добрих, знаю,—
Добре знаю!... Зоре моя,
Мій друже єдиний!
Що вони, поганці, діють
В нас на Україні!..
Роскажу я те, що знаю,
Тобі й спать не ляжу,
А ти рано тихесенько
Богові роскажеш.

Т. Шевченко.

Чари ночі.

Сміються, плачуть соловьї
І бьють піснями в груди:
„Цілуй, цілуй, цілуй її,—
Знов молодість не буде!
Ти не дивись, що буде там,
Чи забуття, чи зрада:
Весна іде на зустріч вам,
Весна в сей час вам рада.
На мент єдиний залиши
Свій сум, думки і горе—
І струмень власної душі
Улий в шумляче море.
Лови летючу мить життя!
Чаруйсь, хмілій, впивайся
І серед мрій і забуття
В роскошах закохайся.
Поглянь, уся земля тремтить
В палких обіймах ночі,
Лист квітці рвійно шелестить,
Траві струмок воркоче.
Відбились зорі у воді,
Летять до хмар тумани...
Тут льються пахощі густі
Там гнуться верби пьяні.
Як іскра ще в тобі горить
І згаснути не вспіла,
Гори!—життя єдина мить,
Для смерти-ж вічність ціла.
Чому-ж стоїш без руху ти,
Коли ввесь світ співає?
Налогодь струни золоті:
Бенкет весна справляє,
І сміло йди під дзвін чарок
З вогнем, з піснями в гості,
На свято радісне квіток,
Кохання, слів і млости.
Загине все без вороття:
Що візьме час, що люде,
Погасне в серці багаття
І захолонуть груди.
І схочеш ти вернуть собі,
Як Фауст дні минулі.
Та знай: над нас—боги скупі,
Над нас—глухі й нечулі"...
. . . .
Сміються, плачуть соловьї
І бьють піснями в груди:
„Цілуй, цілуй, цілуй її:
Знов молодість не буде".

О. Олесь.

* * *

Місяць ясненький
Промінь тихесенький
Кинув до нас.
Спи ж ти, малесенький
Пізній бо час.

Любо ти спатимеш,
Поки не знатимеш,
Що то печаль;
Хутко прийматимеш
Лихо та жаль.

Тяжка годинонько!
Гірка хвилинонько!
Лихо не спить...
Леле, дитинонько!
Жить-сльози лить.

Сором хилитися,
Долі коритися!
Час твій прийде
З долею битися,—
Сон пропаде...

Місяць яснесенький
Промінь тихесенький
Кинув до нас...
Спи ж ти, малесенький,
Поки є час!

Леся Українка.

*
* *

Ти йдеш у вишукано-скромнім строю
І згірдно так глядиш на сю пропащу,
Що на тяк сам —назвать її сестрою

Ти за зневагу приняла б найтяжчу.
Ти чесна! Двадцать вісім літ проживши,
Ти весну молодости вже найкращу

Пустила мимо! Ти пройшла не пивши
Поуз криницю втіхи життєвої,
Уста свої призирством заціпивши.

Чого ти ждеш? Чи ще весни нової?
Вона минула вже безповоротно.
Ти гордо йдеш, та вже ціпкії звої

Жаль простяга, та вже тобі турботно,
Вже щось гірке під серце підступає,
Сумне, як день, що йде понуро-слотно.

Чи то не завись по души щипає?
Минаєш ту пропащу, мов не бачиш.
А скоса зиркнеш—щось в устах злипає..
Мабуть в ночі до подушки заплачеш!

Ів. Франко.

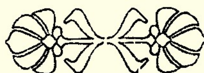
*
* *

Чи може що кращого бути
Над небо задивлене в море?
Мов велитні два проти себе,
Котрий з них котрого поборе?

Бушують, гудуть і піняться
Розбурхані хвилі на морі—
Задивлені в пропасть бездонну,
Спокійно горять ясні зорі.

Між ними хаос вічнотворчий,
Часів і світів хуртовина,
Між ними і ти, чоловіче,
Маленька, безсильна пилина.

Б. Лепкий.

Вальс.

I.

Стук, стук! диб, диб...
Ніжно, ніжно,
Дивовижно,
Тонко, тонко, тонко біжно,
Одбивають ноги, ноги
Смілу
Силу
Перемоги,
Божевільний сиплють дріб!
Серед шуму, серед крику
Вються люде під музику,
В парах, в парах, ріжно, ріжно,
Граціозно, тонко, ніжно
Вються роєм,
Перебоєм,
Ловлять оргію дзвінку
І кружляють і гуляють в божевільному
танку.

II.

Стогне бубон, стогне бас;
Ходять пароньки стрункі
І між ними раз-у-раз
Дзвонять чароньки дзвінкі.
Щось далеко, щось старе
Всім музика нграє,
Душу звуками бере,
Душу в звуках оддає.
Все живе, пливе в шинку
Юність, щастя... далеч, степ...
Щось своє додав в танку
Так безсоромно вертеп.
Все святе згубив шинок,
Грішне видав за святе,
Знищив юности вінок,
Знищив щастя золоте.

III.

Струни розірвані, струни розбещені,
Плачуть, мов діти, людьми обезчещені,
Журно ридають, мрійно летять,
Плачуть розірвані, плачуть розлажені,
Шумом, весіллям та сміхом ображені,
З горя, з одчаю палко тремтять,
Тихо зникають думи оплакані,

В далеч тікають сни перелякані,
В царство загублене давніх надій;
Серце за ними, мов за родиною,
Тихо, тужливо квилить дитиною,
Плаче й зливається в грі золотій.
Сріблом, промінем, червонцем
Сяють, брязкають, летять,
Жертовливо струни дзвонять.
Звуки, рітми перегонять,
То в уяві світять сонцем,
То зірками миготять;
В кожне серце не добите,
Щось далеке, пережите
Спомин щастя, сяйво ллє
І од горя оборонцем
Пісня буряна встає:
„Розмахни, махни руками:
Скрипки, флейти, бубон, бас
З новоявленої гамми
Сиплють искорки для нас.
Як шалено дишуть груди,
Одбивають ритм серця!
Пийте, пийте для остуди
Всю отруту до кінця!“.

Г. Чупринка.

Фраґмент.

...Там повії і вакханки.
Блиск. Квітки. Чарки вина.
Галас. Сміх. Танки до ранку,
Безупину, безустанку.
Між повіями—вона...
Пьяна-пьяна від вина.

Так. Війду в лахміттях. Стану
В бризках світла золотих.
Міцно стисну, здавлю рану...
Не заплачу. Не погляну.
Як почую її сміх.
Тільки близько... Поруч стану.

І не дивлючись, скажу
Глухо, тихо. Як крізь сон:
Ти... повії... тут не стріла,
Що в житті мені світила?

Ти не бачила? Не стріла?
Як крізь сон її скажу.

Засміється. Запитає:
Чом в лахмоттях ти прийшов?
Пильно гляне... І згадає...
Зломить руки, заридає...
І вже більше не спитає
Чом в лохміття я прийшов.

Я. Савченко.

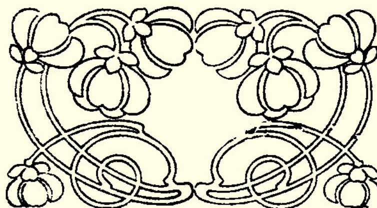
* *
*

Мрії зеліяні, сни перемріяні
Довго я в серці складав.
Сльози колишнії, ночі невтішнії
Я на пісні перелляв.

В них посклададлося, все, що кохалося,
Все, що прожито колись.
Згуки їх носяться, з серця так просяться,
Рвуться у далеч кудись.

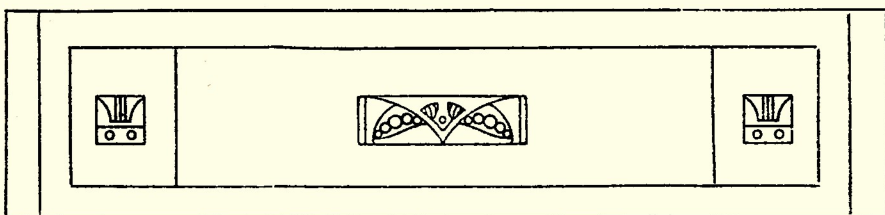
З вітром розвійтеся, росами сійтеся,
Линьте по рідній землі!
З хмарами грайтеся, в сонці купайтеся,
Співи весняні мої!

Д. Загул.

III.

БРИЗКИ
СМІХУ І САТИРИ.

Притча про красу.

Аристотель мудрець Олександра навчав
І такий йому віршь у альбом написав:

„Більш ніж меч і вогонь і стріла і коса
Небезпечне оружа—жіноча краса.

Тільки мудрість, наука і старші літа
Подають проти неї міцного щита".

Аристотель мудрець по садочку гуля,—
Бач Аглая іде і очима стріля!

Та Аглая, котрої надземна краса
Звеселяє людей і самі небеса;

Та їдких її слів і шпаркого ума
Всі боялися, навіть цариця сама.

Аристотель дівчині гаразд придививсь,
Як повз нього ішла, низько їй поклонивсь

І промовив: „Аглає, благаю, молю!
Над всю мудрість, над сонце тебе я люблю.

На часок—волосок вволи волю мою,—
Чого хоч зажадай, я для тебе зроблю!"

Усміхнулась Аглая: „Се ж почесть мені,
Що на мні зупинив свої очі ясні

Той мудрець, що пишаєсь ним Греція вся,
Що умом обняв землю, зглубив небеса.

Я твоя, що захочеш, зо мною чини,
Лиш одну мою просьбу в тій хвилі сповни:

По саду тім, де вються доріжки круті,
Пів години мене провози на хребті".

Усміхнувся мудрець. Дивні примхи в дівчат!
Та дарма! Обіцявсь, то вже годі бурчать,

І хламиду він зняв, і рачкує піском,
Його очі Аглая закрила платком
І сидить на хребті й поганяє прутком.

Так заїхали враз аж на площу садка,
Де під тінню дерев, край малого ставка,

Олександер сидів, його мати й ввесь двір,—
Срібний сміх там лунав і пісні й бренькіт лір.

І Аглая кричить: „Ну, мій ослику, ну!
Ще хвилиночки дві, ще хвилинку одну!"

Аж у круг дворакiв його дівка пуста
Завела і зіскочила живо з хребта,

І платок із очей поспішилася знять.,.
Що там сміху було, то й пером не списать!

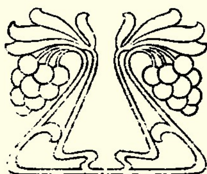
Аристотель мудрець Олександра навчав
І такий у альбом, йому вірш написав:

„Більш ніж меч і вогонь і стріла і коса
Небезпечне оружжа—жіноча краса.

А ні мудрість, наука, ні старші літа
Не дають проти неї міцного щита.

Це я сам досвідивсь: лиш мертвець та сліпець
Може буть проти неї надійний борець!"

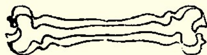
І. Франко.

До поета.

Поете, не хвались, чи маєшь хліб, чи ні:
Якеє нам до того діло!
Ввесь обов'язок твій складати нам пісні,
Але не дбать про власне тіло.
Не будем ми питать, чи їв ти, чи не їв,—
Чи ліпше нам, чи гірш від того?
А може загуде, ще краще віщий спів
З харчів Антонія святого.
Коли сатирик ти, то голод добрий тим,
Що дасть сатирі більше злості;
Як лірик ти, то знай, що з черевом легким
Літати легше в високости.
Голодний день-у-день, або хоч через день,
Зміцниш ти в утлїм тілі духа
І гостро так утнеш, що від твоїх пісень,
Ми всі позатуляєм вуха.
І скажем: песимизм в зображенню життя
В йому занадто розвинувся,
А справжній був поет, та шкода, що пуття
Не буде з його, бо схитнувся.
І пожалкуємо, бо добрий ми народ;
Бо добрість—наша певна хиба:
Не раз, наслухавшись сумних яких пригод,
Ми раді навіть дати хліба.
А ти не дбай про хліб, то був би з тебе глум,
Тобі бо їсти не подоба:
Ти джерело пісень, Творець високих дум,
А не звичайная особа.
Втішайся ж некпаром, амброзію глитай,
Співай, та тільки щоб не сумно,
Бо в вік наш поступу журитись через край
І непрактично, й нерозуино.
А як, знесилившись, ти ляжеш у труні,
Тоді по нам тяжкі клопоти!
Складати некролог хвалить твої пісні
Й твої нескінчені роботи.
Ми будем битися за те, хто ближчий був.
До тебе з нас, як жив ти в світі;
Ми будем плакати, що рано полинув
Ти геть від нас у пишнім цвіті.
І слово кожнеє, яке єси прорік,
Смутить нам буде серце бідне,
І так тужитимем, аж поки нам за рік
Про тебе пам'ять не обридне.

В. Самійленко.

Засідатель.

Гнався постом засідатель
    На чиюсь біду...
Серед ставу заломився
    На тонкім льоду.

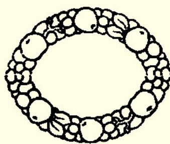
Бьються соцькі і розсильні,
    Бьються мужики
Водять шнури край пролому,
    Остї і гаки.

Але йде жидок убогий,
    Пейсами потряс:
—„Гирсте, гирсте,—став питати,
    Що таке у вас?"

—„Засідатель утопився,
    Господи, прости!.,
Ходи, жидку, хоч поможеш
    Шнура завести!"

—„Гирсте!.. на що то шукати
    Людської біди?
Лиш карбованця наставте,
    Вийде сам з води".

С. Руданський.

Ведмежий суд.

Лисичка подала у суд таку бумагу:
Що бачила вона, як попіластий віл
На панськiй винниці пив, як мошенник, брагу,
Їв сіно, і овес, і сіль.

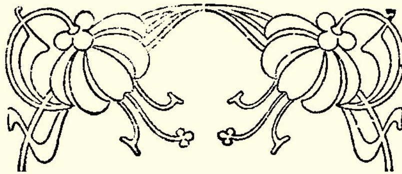
Суддею був Ведмідь, Вовки були підсудки.
Давай вони його по своєму судить
Трохи не цілі сутки!

„Як можна гріх такий зробить!
Воно було-б зовсім не диво,
Коли-б він їв собі мясиво“,
Ведмідь сердито став ревіть.
„А то він сіно їв!—вовки завили.
Віл щось почав був говорить,

Та судді річ його з початку перебили,
Бо він ситенький був,—і так опреділили
І приказали записать:

„Понеже віл признався попіластий,
Що він їв сіно, сіль, овес і всякі сласти,
Так за такі гріхи його четвертувать
І мясо розідрать суддям на рівні части,
Лисиці ж ратиці оддать“.

Є. Гребінка.

На тім світі.

(з народнього).

Раз на тім світі зібралась
 Чимала громада,
Товпляться усі до раю.
Одхилилась брама,
Виглянув Петро і в чергу
Всім звелів ставати.
(Звичай мав він всіх по черзї
 До раю впускати).
Стали. От підходить перший,
Він його й питає:
— „Жінку мав?“
 — „Не мав пан-отче“.
— „Цей лиха не знає—
Одведіть його у пекло!
 Голову мороче!
Жив на тім світі без лиха,
Та і в рай ще хоче?!“
Одвели. Підходить другий.
— „Жінку мав на світі?..“
— „Мав пан-отче“.
 — „Мав? Не брешеш?“
— „Ні.“
 — „Цього впустіте“.
Третій слухає й радіє,
Дума: буду в раю.
Тільки другий заховався—
Він уже й гукає:
— „А я був, святий пан-отче,
 Жонатий аж тричі!“
— „Бо дурний був, скажу тобі
Не за очі, в вічі:
Вже тепер тобі і в пеклі
Буде, як у раю!
Окрім того я до себе
Дурнів не пускаю...“

М. *Кузьменко.*

Чумак з мазницею.

Чи в Києві, чи в Полтаві,
Чи в самій столиці
З мазницею мужик ходить
По-межи крамниці.

А в крамниці—куди глянь:
Сріблом, злотом сяє;
А йому то і байдуже,—
Він дьогтю питає.

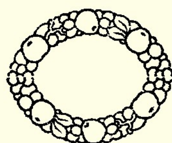
В найбагатішій крамниці
Два купці сиділо;
гуди мужик заходить
З мазницею сміло.

— „Добри-день вам добрі люде!"
Та й почав питати:
„Чи нема у вас принаймні
Де дьогтю продати?"

— „Нєту, нєту!"—купці кажуть,
Та й шельми сміються;
„Здєсь не дьоготь, только дурні
Одні продаются".

— „Що ж нівроку,—чумак каже,
Добре торгувалось,
Що-йно два вас таких гарних
На продаж зосталось!.."

С. Руданський.

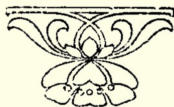
* * *

„Поворож мені, циганко,
   Чорнокоса Цоро,
Чи діжду я днів щасливих,
   Дороблюся скоро?“

А циганка із долоні
   Почала читати:
— „Будеш, каже, чоловіче,
   Сім літ бідувати.“

—„Сім літ? Ну, це ще стерпів би.
   Що ж по тому смикнеш?“
—„А по тому, чоловіче,
   По тому привикнеш“.

І. Франко.

Ельдорадо.

Десь далеко єсть країна,
Пишна, вільна, щастям горда,
Кожний там живе щасливо...
Держиморда, держиморда.

В тій країні люблять волю,
Всяк її шука по змозі
І про неї розмовляє...
У острозі, у острозі.

Там усяк говоре правду
Непідкупними устами.
Там за правду щира дяка
Батогами, батогами.

Там уряд глядить законів,
Дба про всіх, немов про рідних,
За провинности ж карає.,.
Тільки бідних, тільки бідних.

Суд там скорий: як ти винен,
То зашлють „без проволєчки“,
А не винен, то її одпустють...
Без сорочки, без сорочки.

Там тверезість у повазі,
Видно скрізь тверезу спілку,
Всі там пьють самую воду...
Та горілку, та горілку.

Там всі люде роботящі,
Там нарівні з мужиками
Всі пани працюють щиро...
Язиками, язиками.

Там велика воля слову;
Кожний пише все, що знає,
А цензура ліберальна...
Все черкає, все черкає.

Там письменникам за працю
Сам уряд складає дяку
І з тріумфом їх проводить...
В Сібіряку, в Сібіряку.

Там говорять по французьки
Не то значні, а й лакеї
А пани всі мови знають...
Крім своєї, крім своєї.

Там зібрались, всі народи:
Москалі, „хахли“, поляки,
І живуть вони так дружно...
Як собаки, як собаки.

Там живе племін усяких
Престрашенна мішанина,
І за те той край зоветься—
Русь єдина, Русь єдина...

В. Сивенький.

Лист.

Один дідич мав у школі
Кохану дитину.

Ото раз до неї й пише:
„Милий ти мій сину!

Як ти здоров—слава Богу,
А як добре вчишся,

То не візьме тебе дідько,
Про те не журися.

Моя жінка, твоя мати,
Без відома мого

Посилає на оріхи
Тобі золотого.

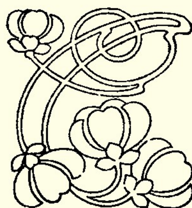
А я тобі посилаю
Старі ногавиці:

Зроби собі жупанину,
З решткків рукавиці—

Та учися, милий сину,
Та читай багато,

Бо ти дурнем зостанешся,
А я твоїм татом"...

С. Руданський.

Страшний Суд.

Ну, а що як справді правда
Що панотчик в церкві править,
Що мене по смерти ангел
Перед Божий суд поставить?
І засяде Бог на троні
В блисках бурь і гуках грому,
І всі штирі кінці світа
Враз поклоняться Старому,
Заревуть небесні труби,
Потрясуться всі основи,
І все мертве стрепенеться
Дожидаючи обнови,
І що від нащада світа
Мало дух живий у собі,
Підійметься, не пропаде
Ні атом життя у гробі
І потягне все на суд той,
Мов безмежні, сиві хмари,
І у щерть сповниться міра
Плати добрим, злому кари...
І видкриються всі тайни
Найновіші й найдавніші,
Перед явністю такою
Затремтять найправедніші...
І не тілько кожде діло,
Але навіть кожде слово,
Кождий помисл, кожда похіть
Оживуть тоді на ново.
І дістануть рух і голос,
І, мов військо незлічене,
Попливуть на суд—свідчити
Проти мене, чи за мене?..

Щож, на судову розправу,
З апаратом так безмежним,
Стану я, слабий і грішний,
Певно, з трепетом належним.
І скажу; „На суд твій, Боже,
Я стою, земне создання.
І кладу перед тобою
Весь свій біль і все страждання,
Всіх іллюзій злудні блиски.
Всіх утіх марну приємність,
Всі надії, всі упадки,
І всю гордість, всю нікчемність,
Розум весь і всю сліпоту,
І всі єресі й всю схизму,

І жало те невміруще
Критицизму й скептицизму.
Боронитися не буду,
Бо ти сам все ліпше знаєш,
Та яким мене создав ти
То таким, мене і маєш".
„Замовчи!—гукне з-за хмари
Голос Божий дужче грому
„Все що є, чому є й по що,
Видно скрізь мені самому.
Патос твій сьмішний для мене,
Дотеп твій не мід, а оцет;
А сю приказку латинську
Знаєш: Sus Minervam decet?
Чим ти був, яким був, по що,
Бсі твої утіхи й болі,
Всі твої гріхи й дурниці,
Все було з моєі волі.
Все добро і зло, що в світі
Сіяв ти і досі сієш,
Все те був мій план, якого
Ти ні в зуб не розумієш,
А що ти сповнив задачу,
Що була тобі надана,
То прийми тепер заплату
Входь у радість свого пана".

Тут панотчики й владики,
Що клячатимуть довкола,
Позриваються на ноги
І насуплять грізно чола.
І враз крикнуть: „Боже Отче!
Чиж подоба, чиж потреба,
Шоб сей грішнік, сей єретик,
Атеіст ішов до неба?
Де ми сіяли пшеницю,
Сипав він кукіль невіри;
Де щепили ми покору,
Там він гордощі без міри;
Де ми груди надривали,
Щоб добути скрухи лепту,
Його сміх, його наруги
Виводили нас з концепту.
Він ніколи не піддався
Ні намові, ні погрозі;
Він був вовк у твоїм стаді.
Був головня в твоїм стозі.
Він троїв дитячі душі
Явно, славно і нагально!

Брать його до неба, Боже,
Се, їй — Богу, нелояльно.
Ми-ж твою сповняли волю.
Що стоїть в письмі святому,
Ми з твойого заповіту
Не вронили ні атому,—
А сей жевжик тут нас буде
Ще стягати із котурнів!..
Ні, його зрівнявши з нами,
Ти нас маєш всіх за дурнів.
Ми на се не згідні, ми, що
Скрізь стежки твої простуєм!
Твоїм іменем ми проти
Твого суду протестуєм!"

Пан Біг довготерпеливий
Вислуха всю ту тираду,
І всьміхнеться добродушно
І таку їм даст пораду:
„Цитьте, діти! Тут не сеймик,
Щоб ревли ви і кричали!
Ви-ж у небі, де немає
Ані болю, ні печали.
Опозицій та обструкцій
Тут робить вам не практично;
В своїм небі я раджуся,
Вибачайте, деспотично.
Тут я поїзду кондуктор,
В якій хочу кого клясі
Посаджу, а пасажирам
Иншим всім до того засі.
В моїм небі місця много,
Всяких треба тут професій,
І багато пасажирів
Їде в мойому експресі.
Для овечок препокірних,
Для коров молокодайних,
Для пташок усіх співучих
І для всіх заслуг звичайних,
Для волів, що весь вік пріли
Скиби краючи й загони,
І для всякої худоби
Єсть окремі тут вагони.
Там їм плата по заслузі,
Море радощів готових,—
Але мусить же й зо мною
Їхать хтось у особових.
Вас я, дітоньки, шаную
Та одна моя вам рада,

Щоб держались ви, як добрі
Пастирі. свойого стада.
А компанію для мене
Вибірать вам буде трудно;
А мені в компаньї з вами—
Вибачайте—було б нудно,
Се лишіть мені на волю,
Та себе за дурня мати
Вам, їй—Богу, не позволю!"

Тут я попрошу о слово
І скажу: „Мій Боже правий!
Присуд твій мені не ясний,
Та занадто він ласкавий.
Хоч то, певно, не моя річ
Поправляти присуд Божий,
Та боюся, до твойого
Я експресу не пригожий.
Компаніста я немудрий
Для небесного салону,
І готов так як у земних
Часто випадати з тону.
А по друге, ти-ж подумай:
Для якої то поради
Серед твоїх найвірніших
Слуг почнуться свари й звади?
Я-ж добродіїв сих знаю:
Не дадуть вони спокою,
Шепти, чорнення, доноси
В небі попливуть рікою;
Будеш мати тут протести
І соборчики й обиду,—
Вигризуть мене із неба,
І тобі наброблять стиду.
А нарешті—вибач, Боже,—
Не кортить мене до раю;
Твоїх роскошів небесних
Я, їй Богу, не бажаю.
Не кортить мене ні вічний
Серафимський спів похвальний,—
На такі високі співи
Я зовсім не музикальний;
Не кортять мене небесні
Псальми, гимни й акафисти,—
В їх бомбаст, а нуж, я схочу
Підпустити зойки й свисти?
Та й твої співці й поети
Не зовсім мені до речі,
Починаючи Давидом

А кінчаючи Львом Печчі.
Та й компанія, твої ті
Херувими, Серафими,
Шестокрилії почвари—
Що мені балакать з ними?
Та й апостоли і учні,
Корифеї всі небесні,
Як поглянуть близше. Боже,—
Страх вони не інтересні,
Сам Петро, чого він варта.
Що Христа в біді відрікся!
І весь збір їх, що в годину
Скрути в страху ґеть розтікся!
Або ті твої аскети
Сухоребрі та не миті,
Ті фанатики, до людських
Благ ненавистю підшиті
Ті отці, апольогети,
Догматисти, каноністи.
Інквізітори, що вміли
„Igne ferro“ в душу лізти.
Або й ті, що з твоїм словом
На устах всі землі й море
Заповняли й скрізь ширили
Темноту, гризню і горе,
Покривали здирства можних,
Але вбогих дерли й тисли,
І хрестом твоїм вбивали
Вольне слово й вольні мислі!
Адже бувши консеквентним
Ти їх мусиш пригорнути,—
То-ж подумай, як мені тут
В товаристві з ними бути?
Та се ще не все; можливо,
Що тут ріжнії порядки,
І на всяку бранжу, Боже,
Єсть окремі сепаратки.
Але жити в твоїм небі
І втішатися й співати,—
Господи, то кілько-ж треба б
Напихати в уха вати,
Щоб не чути криків, стогнань
І проклять, докорів лютих
Тих нещасних, там у пекло
Вержених у тьму й закутих!
Щоб не чути відгомону
Всіх тих мук і озвіріння,
Що були мов контрапунктом
Всього твойого творіння.

Ні, почуються й крізь вату,
Крізь найгрубший мур зі стали,
І нема таких віддалень,
Щоб лунати перестали!
І нема таких роскошів
І екстаз і раювання,
Щоб мені не затроїли
Їх пекельнії стогнання.
Дай мені в найвисш м раю
Ще на висший рай надію,
Та при думці про ті звуки
Я, їй Богу, одурію.
Ні, пусти мене, мій Боже,
З сього світлого округа
Там, де тягне грішна вдача
Й життєва мене заслуга,
Там, де боротьба невпинна
Без побіди і без слави,
Де покута віковічна
Та без пільг й без поправи.
Правда, в той огонь пекельний,
Що пече без тіла душі,
В ту смолу і кров, де грішні
Клекотять немов галуші,
У ті дебрі сіркові,
В черваки ті невмирущі
В ті гадюки, скорпіони
Та почвари всякі злющі
Я не вірю, і в чортяків
Тих рогатих та хвостатих,
Що без всякої причини
Мучать бідолах проклятих.
Та я знаю инше пекло,
Коштував його не мало
За життя,—ще й досі смаку
Трохи з нього позістало.
Знаю, як смакує скрута
В безвідрадній самотині;
Хліб, що ворог із призирством
З ласки кине сиротині;
Безнадійність ще розбити
Рада б те життя мізерне;
Жаль учинку, що раз стався
І вже в небуте не верне;
Як довкола тебе зрада
Стане муром непрохідним,
І як сам собі здаєшся
Підлим, низьким і негідним.
Все те степенуй, о, Боже,

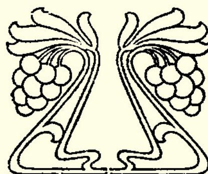
По твоїй всесильній волі,
І пусти мене у вир той.
До товаришів недолі.
Там знайду я товариство
Більш до смаку й до вподоби,
І на сльози і на кпини,
І до сміху і до злоби.
Там знайду завзяте племя,
Люд свобідний і гулящий,
Повний сили й волі, вицвіт
Роду людського і найкращий,
Всіх музик і всіх поетів,
Що вино й любов співали,
Всіх философів, що пута
Догматизму розбивали,
Всіх єретиків, усяких
Перелому піонерів,
Бунтарів і гайдамаків,
Всяких революціонерів,
Всіх, що власне чоловіцтво
Окупляли слізьми й кров'ю,
І всіх тих, кого любив я
В жизні грішною любов'ю".

„Дурню!"—крикне голос Божий,—
„Що ти слів тут набалакав,
Але правди зрозуміння
Стілько в них, як кіт наплакав!
Пекла просиш ти у мене
Як би був я пекла ктитор,
Просиш мук і болів, як би
Я був кат і інквізітор
Випрошаєшся від раю,
Мов від царського сальону,
І боїшся серед ясних
Пань там випадати з тону.
Ще й не бачивши ти моїх
Вибранців на глум здіймаєш!..
Слухай, хлопче! Я питаю:
За кого мене ти маєш?
Я гадав, що ти піднявся
Духом по-над ту худобу,
Що собі і Бога й чорта
Творить на свою подобу;
Що крізь часове й тілесне
Ти проник в духове й вічне,
І відкинув шкарлупиння
Грубо—антропоморфічне.
Чей-же на землі не даром

Я острив тебе як бритву,
Посилав тебе у мир свій
І ганяв тебе у битву,
І водив тебе, як треба,
На вершини й на низини,
Щоб ти був одним з моєї
Доборової дружини.
Не плети-ж тепер дурниці
А збери в одно огнище
Всі думки і всі бажання,
На їх крилах, як найвище,
Підіймись, напруж всі сили,
Безмір обіймай душею,
І в найвисшій тій екстазі
Злийся з сутністю моєю“.

Сі слова впадуть на мене,
Наче дощ густий, огнистий,
Спалять сумніви й трівогу,
І я встану ясний, чистий,
І почую в собі силу
І безмірну духа владу,
І перед найвисшим Духом
В пориві любови впаду
Всі думки і всі бажання
Я зберу в одно огнище,
І на крилах їх я стану
Подійматься вище, вище...
І уже весь безмір стане
Перед моїми очима
Наче карта розікрита,
Наче світло, що не блима,
Тілько рівно, чисто ллється,
Щезнуть загадки і межі,
І поллється щастя в душу,
Як безмірний блиск пожежі,
Я ростиму й сам в безмежність,
Все проникну, все прогляну,
Все скоштую—висше—глибше
І розвіюся в нірвану.

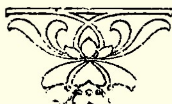
І. Франко.

Божий приказ.

„Працюй, Іване,—пан казав—
І не вважай на втому:
Од Бога нам такий закон
В його письмі святому.
Аджеж сам Бог шість день робив,
Поки скінчив роботу,
Спочив же тільки в сьомий день
Од праці та клопоту".
Іван спинився на борозні:
— То річ, мосьпане, друга!
Одно—творити язиком,
А друге—перти плуга.
Але, за приказом святим
Я радий поспішати:
Скажіть же, що робив Господь
В день восьмий і девятий?"

В. Самійленко.

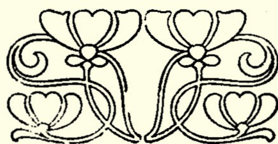

Чи високо до неба.

Що пять верстов, то й коршомка:
Нічого й лічити!..
Бо пять верстов як проїдеш—
Треба й одпочити!..
Ото їдуть із ярмарку
Двоє господарів,
У кожного віз порядний
Воликів по парі.
Їдуть собі помаленьку,
Грошенята мають,
Полягали на соломі
Та й думу гадають...
Далі один пробудився
З глибокої думи,
Повернувся на соломі:
— Чи спиш, каже куме?
— Що говориш? — другий каже!
— Чи спиш? я питаю.
Та не сплю ще, каже, куме,
Тільки що дрімаю.

— Не дрімай же на годинку
Та глянь проти неба,—
Скільки б верстов так до неба
Проїхати треба?
— Та Бог його святий знає
І добрії люде...
Я думаю, що не більше,
Як пять верстов буде.
— Гуттю, куме! та це баба
Тобі набрехала;
То як би пять верстов було—
Там коршма б стояла!

С. Руданський.

Любіте своїх ворогів.

Які то недобрі бувають ті люде!
Учора полаявсь з одним,
То він вже, диви, позиватися буде,
Лякає мене мировим...
А я, так прощаю, — щасти йому, доле!
Бо скоро минає мій гнів.
Святеє писаніе також глаголе:
„Любіте своїх ворогів".

„Не пий ти горілки—то ворог наш лютий",
Мені панотець наш казав,
„Дивися, який ти: невмитий, роздутий,
Під тином всю ніченьку спав.
Що мав, то пропив ти, і тіло он голе,
Ба, певно, сьогодні й не їв...
Горілка наш ворог? Писання глаголе:
„Любіте своїх ворогів".

Стара за куму мене чисто заїла:
Гляди ти, сякий та такий!
Кума наше щастя й життя отруїла,
Кума то наш ворог лихий.
Не смій ти ходити до неї ніколи!
З кумасиних брів ти здурів!
Мій ворог кума? А писання глаголе:
„Любите своїх ворогів".

А то ні за віщо та збила раз бучу
Моя невгамонна стара
Що я її ворог, що я її мучу,
Що мов би не знає добра...
А я тільки вдаривсь руками об поли,
І тихо на те одповів:
„Як ворог я твій, то писання глаголе:
„Любіте своїх ворогів“.

П. Річицький.

Треба всюди приятеля.

Прийшла в церкву стара баба,
Свічок накупила,
Де була яка ікона,
Всюди поліпила.

І ще пара остається.
Де їх приліпити?..
— Ага!— каже, пошукаю,
Святого Микити!

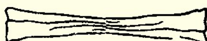
Найшла баба і Микиту—
Святий чорта ціпить!
Баба одну йому ставить
Другу чорту ліпить...

Бачуть люде й розважають,
Щоб там не ліпила:
Що ти, бабо, кажуть, робиш?
Та то ж вража сила.

Але баба обернулась:
Не судіте люде!
Ніхто того не відає,
Де по смерти буде?

Чи у небі, чи у пеклі
Скажуть вікувати?
Треба всюди, добрі люде,
Приятеля мати.

С. Руданський.

Горе поета.

Люде добрі! пожалійте
Бідолашного піїту,
Що од горя, од наруги
За слізми не бачить світу.
Роскажу вам все. Учора
Я зайшов собі в крамничку,
Щоб на вечір запастися,—
Лойову купити свічку.

І гидкий, поганий крамарь
(Чи бува що в світі гірше?!)
Загорнув мені ту свічку
У мої чудові вірші!
Од зневаги, од досади
Не заснув я цілу нічку.
Боже! у мою поему
Лойову вгорнули свічку!

Ту поему вірш по віршу
Я складав старанно, пильно,
Перелічував трохеї,
Розміряв їх так прихильно;
Роскудовчивши волосся,
Не одну писав я нічку...
І в чудовую поему
Лойову вгорнули свічку!

Я, скінчивши ту поему,
Сам одніс її в цензуру,
Сам продав її в книгарню,
Сам продержав коректуру.
Видавець мені за неї
По копійці дав за стрічку—
І в такий утвір коштовий
Лойову вгорнули свічку...

Ні, не хочу більш терпіти
На землі неправди злої,—
Хай же смерть мене сховає
Од наруги навісної!
Напишу останні вірші,
Та тоді із мосту в річку.
Як? в мої чудові твори,
Лойову вгорнули свічку!.,

Напишу я в заповіті:
Хай сховають мене в полі,
Хай високий хрест поставлять,
Щоб виднівсь на всім роздоллі.
На хресті ж на вічний спомин,
Мідну хай прибьють табличку
І напишуть: „В його твори
Лойову вгорнули свічку".

В. Самійленко.

„Цехмістер Купер'ян".

Облягали ляхи місто
Десь в часи Руїни,
Штурмували брали й мури,
Підкладали міни.

Боронилося козацтво,
Й міщане не спали,
День і ніч гриміли з мурів
Пушки й самопали.

Але Купер'ян цехмістер
Був за всіх завзятий,
Цеховому товариству
Нишком став казати:

„Годі, братця, нам на мурах
Як сичі сидіти,
Покажім, що й ми міщанство,
Не Страшкові діти!

Вдармо нічю на їх табор
З крутого байраку!
Згиньмо, або тих ляшеньків
Зотрім на табаку!"

Як згадали, так зробили,
Щастила їм доля,
І розбили вражу силу,
Як пух серед поля.

Радість! Слава! Крик і гомін!
Збігаються в місті
Щевці, кравці, всякі справці,
Не сто і не двісті.

І витають Купер'яна
З його вояками,
Як героя, всю дорогу
Всипали квітками.

А на площі чорна рада:
Взяли всі гадати,
Яку б тому Купер'яну
Надгороду дати?

Одні кажуть: „Чим він досі
Був у нас? Цехмістром!
Тепер його за заслугу
Виберім бурмістром!"

Другі кажуть: „Що, бурмістром?
Ми на се не згожі!
Хай він буде комендантом
В огневій сторожі"

Треті кажуть: „Ні, панове,
Иншу раду маймо,
Купер'яну від нумеру
По дукату даймо!"

„Ні, ні, ні!"—реве громада
Одностайним хором,—
„За геройство гроші брати?
Ну, се був би сором!"

Знов незгода, знов гармидер,
Сяк і так міркують;
Що хто скаже, кличуть: „Славно!"
А инші кепкують.

Аж ось вискочив на лаву
Пузатий бурмістер
Та й закликав: „Хай живе нам
Купер'ян цехмістер!

Дав нам Бог такого мужа
Ворогів розбити,
Та не дав нам знать, яку б то
Честь йому зробити.

Гроші дати—сором брати,
Та й ми-ж бідні люде;
На уряд його поставить—
Иншим заздро буде.

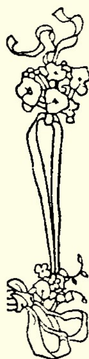
Поки він живий між нами,
То все нам завада,—
Тож панове цехмістрове,
Ось моя вам рада:

Зараз тут його убиймо,
На паль посадімо,
По смерти-ж його оплачмо
І святим зробімо.

І насиплемо над тілом
Могилу високу,
Будем поминки справляти
Два рази що року".

„Славно! Славно! От так рада!"—
Всі враз загукали,
А цехмістра Купер'яна
Навіть не питали.

Ів. Франко.

Аби душа чиста.

Два злодії опівночі
Костьол обкрадають.

Обшукали всі скарбони,
Святих обдирають.

І забрали, які були
Свічки з лихтарями,

Далі один на олтарик
Пнеться з постолами.

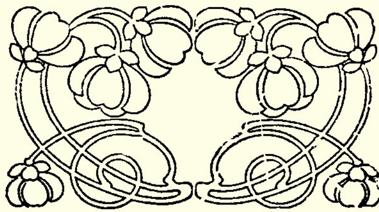
— Та що ж бо ти, брате, робиш?!
Став другий казати:

Як то можна святе місце
Постолом каляти?!

— Мовчи, брате, другий каже,—
Ми тут перед Богом:

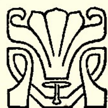
Аби душа чиста була,
Постоли—нічого!

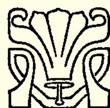
С. Руданський.

IV.

ПРОЗА

Морське серце.

Раз в морі купалося двоє братів. От старший скупався,—на берег пливе, а менший все далі та далі. І хвиля морська закохалась в відважному браті:—взяла, обняла його міцно і тягне до себе на дно, в чудове підводнеє царство.

А хлопець пручається, хлопець кричить, гукає на рідного брата, щоб швидче ішов рятувати.

А старший боїться плисти: „Глибиня"—дума,—„Згину ще й я з ним укупі!"

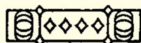
Ой, братіку милий! Ой, братіку любий, рятуй!—З сльозами ще раз вирнув хлопець, од жаху волося рвучи.

— Нехай тебе Бог порятує!—несміливо старший сказав, а сам не насмів і зирнути, як брат потопає,—гребеться до берегу хутко, на камінь вилазить. Розсердилась хвиля, погналась за страхополохом, нагнала, знесла його в море, втопила.

І меншого брата сховала морськая цариця на дно, і сльози його повернулися в чистиї перли, а кучері в пишні коралі; а старшого брата риби і раки ущент рознесли, лиш серце ніхто не схотів і торкнути: таке було гидке оте полохливеє серце!

І досі є в морі те серце: несміливо, крадучись, плава, слизьке та холодне, жалке, наче та кропива, ворушиться мляво та труситься, тіні од себе не має—прозоре. А море гидує тим серцем: на берег його викидає, і там воно гине без сліду.

Дніпрова-Чайка.

Дим.

(Уривок).

. . . .

Люде кишіли. Для чого? Так собі просто кишіли та й годі, без мети й без роботи. Вся ж мета, вся ж робота їх була у тому, що всі вони... ждали. Кишіли і ждали, кишіли і ждали. Вдень вони рухались мляво і тупо, ніч же... Ох, ті ночі, безкраї, задимлені ночі! Ночами горіли їм більше пекучії вогники туги і суму: ночами їм падали найбільшії сльози у серце. Вони ж їх любили, ці ніжні й пекучії вогники, і тупо кишіли ті люде і ніччю. Хмуро темніла у тьмі жовторота скриня, тягуче свистіли круг неї самітні, закутані люде.

Ночі, безкраї, задимлені ночі, плили над несплячими. А небо, читачу, те небо, де живе справедливість і правда, кара неправді, те небо, читачу, байдуже темніло й мовчало.

. . . .

Часами з їх одбірали маленький гурток, приводили з другої скрині нових і разом усіх виряжали в далеку дорогу. Вони оживлялись, складались, будили поснулі надії, прощалися і йшли. Йшли з цеї скрині у другу, з другої в третю й губили в далекій дорозі поснулі надії. А ті, що зоставались, співали в дорогу їм горді і гнівні пісні тупими, безживними голосами; ті, що зоставались, будили на часину й свої задубілі надії, а потім... кишілі в диму. І не видно було за тим димом ні жару, ні попілу.

І сумно дивився Вперед, а Назад глузував.

. . . .

Але раз... Так це було, мій читачу.

Скриня вже спала. Хитра і жадна, вона спала з вишкиреними на поготові зубами. В норах її, глухо ступаючи, ходили люде з клю-

чами, а в клітках трупом лежали задимлені люде. А по людях ходив, млявий, тупий, як самі всі вони, задимлений сон.

Раптом на дворі, де тільки свистіли закутані люде, клацнули двері, забрязкали кайдани, і гомін голосів, перемішаний з тупотом ніг і залізним, гучним брязкотом кайданів залунав по подвірьї.

Задимлені люде прокинулись і де-які мляво стали дивитись у вікна в подвірья; де-які менше задимлені кричали й питались, і крик, і шум став на подвірьї.

— Здорові були!.. Куди?.. Нема!.. Що?.. Хто!.. Давно!..

„Бряззь!.. Бряззь!.. Брязь!..“—кричали кайдани й собі, дзвінко, рідко, бадьоро.

І по малу став гомін стихати. Впередові ж видно було, як гурток тих людей із подвірья пройшов у скриню і довгою темною низкою посунувсь по сходах. Весело дзявкнув дзвінок у норі, мов радий розігнати застиглу круг його гнітючу тишу. Чоловік з ключами одімкнув двері і, в нору всунулась нижа людей, розбиваючи тишу дзвоном кайданів. З ними був чоловік Назада. Він повів їх в ту клітку, де був чоловік в чорній сорочці, і покинув їх там. Ті, що були у тій клітці тупо й байдуже зустріли і брязкіт кайданів і жваву розмову нових. Чоловік в чорній сорочці почав роспитувать їх.

— Давно в дорозі? Багато усіх? Їсти хочеть? Вони хотіли їсти і їм дали. Вони їли, озирались круг себе, одповідали й говорили про минулі, про будучі страждання з діловитими лицями спеціялістів в страждання і вони з інтересом питались про тутешні страждання й зневажливо посміхаючись, виставляли страждання других скринь. А люде цеї клітки ображались і боронили страждання своеї скрині.

І сумно дивився Вперед, а Назад... а Назад реготавсь.

Нових записали в книжки, прописуючи, хто, і як, і куди йшов: чи туди, де тільки болото й хвороби; чи-де ліс, і болото, й хвороби, чи туди, де нема ні лісів, ні болот, а тільки хвороби, страждання і смерть. Вони одповідали діловито й байдуже.

— Який раз у тюрмі?

— Шостий.

— Каторга?

— Каторга.

— Скільки?

— Вічна.

Потім другий, третій, четвертий. Питали їх, вони одповідали, але не бачив Вперед ні в тих, ні у тих у грудях нічого, крім диму.

Потім їх розвели по клітках, вони примостились на помостах, підгорнули кайдани і знов тупий і млявий сон заходив по понурій скрині. На подвірьї ж тягуче, тужливо свістіли самітні люде.

Тільки став зазирати у вікна сірий, похнюплений ранок, вони вже почали ворушитись. У норі загрюкали двері, зачулися крики, гомін, гармидер. На столах вже стояла їм їжа й вони спішно запихали її в себе, збіраючись знов у дорогу. Знов їх роспитували, вони знов коротко одповідали про довгії, дальшії муки й довго роспитували про ближчі й короткі.

— Скільки вас усіх сьогодні йде?

— Двадцять два. Дві жінки, одна в кайданах. А не знаєте, чи тут набивають зразу наручники, чи потім?

— Жінка в кайданах? Та що ви!?

— Ну-да, в кайданах. Одягають тут наручники?

А коли виходять, то...

— Куди ж цю жінку? Теж у каторгу? На скільки? Як звуть?

І бачив Вперед, як в мляві мозки задимлених людей ввірвалась ця думка і стала неспокійно і гостро товктися об другі думки; і бачив Вперед, як думки ці й собі стали рухатись жваво, неспокійно, а очі їм стали глибшими, стурбованими, напруженими.

Прийшли люде Назада й стали виводити тих,що йшли у далеку дорогу. За ними ж пішли ті, що тут зоставались, а йдучи, вони, як звичайно, співали дуже голосно безживними голосами горді і гнівні пісні:

Але не бачив Вперед їм у грудях жарин їх пекучих.

На подвірьї усі зупинились і стали прощатись. Небо хмарне і темне було і літали веселі, пухкі сніжинки; вітерець грався з ними. З вікон кліток співали й кричали, й махали инші, ті, що тут зоставались.

Люде Назада нетерпляче й з досадою ждали кінця тим прощанням. А ті, що йшли, з клунками на плечах, з надіями в очах, кричали, махали шапками й зникли в воротах за людьми Назада.

Тіж, що зоставались, стояли купою й співали їм у дорогу свої гнівні пісні.

І не бачив Вперед їм у грудях жаром, а Назад посміхавсь.

Але в цей час розчинилися другі двері похмурої скрині. З тих дверей вийшли люде Назада, за ними ж ішли ще одні люде Вперeда, що йшли у далеку дорогу. Вони йшли і кричали й собі щось до вікон, махали руками, і руки були їм маленькі, а крик був тонкий, голосний. То йшли жінки—люде Вперeда. І попереду всіх йшла одна з їх, висока і рівна. І очі дивились їй твердо, а ноги ступали хистко, бо плутались вони в довгій сірій одежі. Од ніг же тої жінки глухо і страшно дзвякав брязкіт заліза.

— Жінка в кайданах!!.. Пронеслося по тих, що, стоячи купою, співали в дорогу. І затихло в подвірьї.

Співи притихли. Темне небо поблідло, веселі сніжинки злякались, шугнули і вітерець занімів. А жінка йшла, і глухо, і страшно клацало в неї під довгою одежею. І люде Назада, як вовки, злісно й напружено озирались на неї і тих, що співали, та напруженими очими впивались в постать жінки в кайданах.

— Прощайте, товариші!—озирнулась до вікон вона й посміхнувшись, махнула рукою. І глухо дзвякнуло в неї з-під сірої одежі.

І побачив Вперед, що той брязкіт глухий, повзучи з-під одежі, вставав, розроставсь і з страшенною силою, з вітром скаженим летів на напружені постаті тих, що стояли. Небо зблідло і ждало. Жадно ждав і дивився Вперед, і напружено, злісно спішили люде Назада. Жінки йшли і кричали—прощались, а попереду всіх, хистко ступаючи, глухо дзвякаючи, йшла помалу жінка в кайданах. Небо зблідло і ждало.

А Вперед... жадно бачив Вперед, як той брязкіт глухий розростався і дув, дув великим вітром у груди на дим. І хитався той дим, а з-під диму, ах! побачив Вперед, як з-під диму червоно горіли жа-

рини! Брязкіт дув і стурбовано дим хилитався, і тікав, вилітав бурий дим із грудей, із душі, із мозку цих людей. А у грудях росли і росли ті червоні жарини. І з огнем цих жарин розрослись і шарпнулись з грудей, і полетіли у двір величезні, пекучі, болючії крики. Диму не стало, горіли жарини, болючі, пекучі. І огнем цих жарин запалили їм очі, огнем цим налилася їм кров і огнем жарин залунала їх пісня і крики.

— Прощайте товаришко! Горе їм! Злісно озиралися, з страхом дивилися люди Назада, бо вчули вони той вітер життя. Бо побачили дивні жарини. І спішили, й тягли у ворота жінку в кайданах. А вона одпихала, як гадів, їх руки і йшла, і дзвеніла глухим стуком заліза.

А крик, крик жарин не стихав. Ах! радісно бачив Вперед, як розлітався той дим, а у грудях горіли, червоні, пекучі жарини, радісне бачив Вперед, як зникали в огні їх погані жовті вогники, як горів на їх бруд, і сморід, і попіл понурої скрині. І клацали люде Назада зубами і злістю, і страхом світились їм очі.

— Горе їм! Прощайте товаришко!

Громом греміло в подвірьї і блискавками блищали очі, і єдиний, червоний вогонь зьєднав їх усіх і горів великою помстою гнівом і гордістю. І гордо і гнівно лунала їх гордая пісня.

І гордо озирнувся Вперед до Назада, а Назад лютував. І люто схопив страхом за серце людей своїх і затрусив їх. І схоплені рукою страху затрусилися люде Назада, зблідли й клацаючи зубами кинулись на людей Вперeда. Вони вихопили залізо для вбивання і скажено шарпнулись до людей Вперeда, що були без заліза.

А другі з їх підхопили й штовхнули в ворота жінку в кайданах. Брязнуло в неї з-під ніг, захиталась вона і зникла серед людей Назада в воротях.

На подвірьї ж блискали очі людей Вперeда і залізо людей Назада, і громом лунали крики ненависти, гніву і помсти. А вогонь роспалявся, палав.

Знову люто струсив озлобілий Назад своїх слуг і впьялась рука страху і чорної злости у серце. Страх і злість випили кров їм, і лиця їх страшно збіліли.

І сказилися люде Назада; з піною, з ревом, з залізом упьялись, увірвались вони в купу людей Впереда, що були без заліза. І блищало залізо, літало в повітрі, бризкало тіло гарячою кровью. Але кров та не могла вже залити жарин їх, не могла та скажена піна людей Назада залити на попіл великий червоний вогонь людей Впереда. Тоді гордо стрепенув Вперед крилами і, не глянувши на Назада, полетів туди, де з искор робились великі, пекучі жарини.

В. Винниченко.

Осліплення Париса.

Уже три дні дим повивав землю і мляво тягся зі сходу на захід, а вночі хмарне осіннє небо то в однім, то в другому краї прояснювалось і червоніло, будячи в людях трівожні й важкі почуття. Люде спинялись на перехрестках і, дивлячись на червоні хмари, про щось шепотіли, а собаки сумно вили.

Всі ждали того, що повинно було бути, що неминуче наближалось зі сходу й освітлювало свій шлях пожежами.

І на підкряжнівськім хуторі ждали своєї черги.

За ці три дні уже всіх панів навколо зграбовано. Черга була за підкряжнівським хутором. І там ждали страшного часу. І коли вранці здалека по шляху на хутір долинув людський гомін і почулось незвичайне торохкотіння колес, то всі разом зрозуміли, що то значить.

— Ідуть грабувать!..

І грабіжники прийшли. Вони оточили хутір з усіх боків і кинулись на його, як роздратовані бджоли: все панське, нажите мужичими руками, скроплене мужичим потом, повинно бути одібране, або розбите, спалене, знищене, щоб і сліду його не зосталось. Грабіжники ламали двері комор, вибірали звідти зерно і зсипали на свої вози, виносили всяке збіжжя й ділили між собою. Далі повиганяли з загонів скотину, а з кошар овець, і кожен брав собі те, що йому подобалось, і не счинилось ні однії суперечки або сварки: вистачало всього на всіх.

Повиводили із стаєнь коней і розібрали й їх собі.

І ніхто не гвалтувавсь і не обороняв панського добра. Наймити й наймички стояли і дивилися на те, що творилось, і осміхались. Їм було і якось ніяково, а прото й весело, що в дворі стілько чужого народу, і всі так поспішаються й метушаться, і кожен бере, що хоче.

У всьому тому було щось надзвичайне, неначе несподівано надійшло якесь свято. Не сміялись тільки пан та управитель. Вони сиділи в своїх домах за запертими дверима і тремтіли з жаху, а сім'ї їх плакали...

Коли повиводили з стаєнь усіх коней, то наприкінці невеличкий руденький чоловічок, у полатаній руді свитині, у великій з розідраним верхом шапці, вивів буланого породистого рисака Париса і, підвівши високо над головою повод, гукнув:

— Хто хоче? Кому?..

Парис прудко обвів очима подвірря і, струснувши густою роскішною, хвилястою гривою, насторочив вуха й захропів, одступаючи назад: скрізь були чужі люде і творилось щось недоладне.

— Стій! Не хочеш?..—гукнув чоловічок і смикнув що сили поводом.

Удила вдарили Париса по щелепах, і він з болю й образи гордо звівся на диби, висмикуючи повод з рук у чоловіка.

Той ледве встояв на ногах, а шапка зсунулась йому на потилицю.

— Стій, падло!—гукнув він, злісно загравши невеличкими очима й аж присідаючи до землі, щоб удержати коня на місці.

— Веди його сюди, на серед двору!—гукало кільки голосів.—Сюди, сюди! Хто хоче рисака?..

Париса вивели на серед двору, і він стояв, гордо підвівши вродливу голову, ставний і нервовий, готовий знов звитись на диби й кинутись геть од сього людського натовпу.

Мужики обдивлялись на його з усіх боків.

— Гарна штучка!..

— Конячка не погана.

— Бери, Нечипоре, собі! Будеш жінку катать!—яхидно разив сіряк з відлогою старенькому обшарпаному кожушкові.

— Хай він тобі здохне!—соромливо осміхнувся той в сивувату скудовчену бороду,

— Бери, бери, Нечипоре! —гукали, сміючись, другі.—Коник нічого собі, саме по тобі!..

Всі реготались, але ніхто не наважувався взяти собі Париса: не підхожий.

— Давайте мені!—пробився крізь натовп якийсь хлопець у драній свитині.—Давайте мені, я візьму.

— Тю на тебе, що ти з ним будеш робить? у вас з матіррю й собаки ніде держать, а він коня хоче. Геть!—одштовхнув рудий дочасний володарь Парисів хлопця і знов смикнув за повод.

Парис жахнувся, захріп і рванувся з рук.

— Так хто ж візьме?

— Нікому він не потрібен! Хай зостається панові.

— Панові?.. Хай краще здохне! Тпру проклятий!—крикнув рудий чоловічок, знов смикаючи за повод і, підбігши до Париса, ударив його чоботом під бік.

Парис шарахнувся геть, але не вирвався, а тільки боляче обшморгнув поводом руки своєму мучителеві.

Він хропів, тяг за собою на поводі чоловіка і злякано поводив своїми чепурними блискучими очима.

— А, ти он як?.. Так ось тобі!..

Чоловік хутко нагнувся, загорнув полу свити й витяг з кишені ножа. Ніхто не встиг отямитись, як він, мов кішка, вчепився в голову Парисові і двічі вдарив його ножем. В одне око і в друге.

— Ось тобі!.. Ось тобі!..

Кров бризнула Парисові з очей. Він що сили метнувся назад і заиржав од болю і жаху.

Що ти зробив, ироде!—гукнув хтось з людей до рудого ката.

Те, що бачив!—злістно буркнув той, кидаючи повода й витираючи об землю ножа.—Панське бидло, нехай пропадає!..

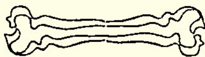
. . . .

Парис тремтячи всім тілом, стояв серед двору й витягши наперед голову, жалібно ржав. З очей йому текла кров, бігла вниз і падала на землю. Він стояв на одному місці й на його ніхто не звертав уваги, бо вже звився вгору вогонь на току і з загонів останній акт драми кінчався іллюмінацією.

Грабіжники тікали з хутора, навантажені здобиччю, а хутір горів. Скоро увесь великий двір спустів.

Парис стояв серед двору на тім самім місці, дивився незрячими очима на пожежу і плакав крівавими сльозами.

М. Чернявський.

ЗМІСТ:

III. Бризки сміху і сатири.

IV. Проза.